HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

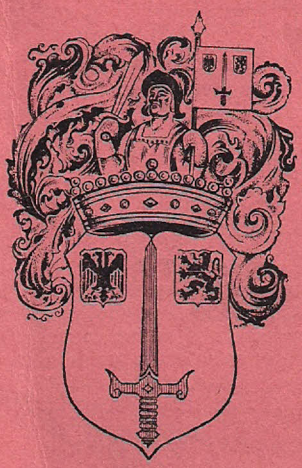

Jaargang VIII — 1956 Nr 1

VRAGEN

DE BELGISCHE « STAMFAMILIEN » IN DE XVIIe EN XVIIIe EEUW

Wij hadden reeds gelegenheid (1) onze lezers attent te maken op die uitgave van dhr J. Jacquart, de verdienstelijke aanmoediger van het gezonde gezins- en familieleven in onze twintigste eeuw. Daar wij vernomen hebben dat verschillende lezers belang stellen in het onderwerp, is het ons dan ook aangenaam hier de tekst weer te geven van een nota die de uitgever ons dienaangaande liet geworden.

« Stamfamiliën » zijn die welke in de 17e en 18e eeuw de vruchtbaarste waren en dus (behoudens uitzonderingen) mogen beschouwd worden als de « stam » van de huidige bevolking. Zij vormen zowat 2/3 van al de familiën die te dien tijde geleefd hebben.

De beperking tot de meest vruchtbare familiën is willekeurig : de schrijver ontveinst het zich niet maar voegt er aan toe dat hij, alleen werkende, noodgedwongen niet verder kan. Ideaal ware natuurlijk het optekenen van **alle** in de parochieregisters voorkomende namen, met **alle** varianten, en vermelding van het aantal malen dat iedere naam voorkomt. Wie echter verplicht is met werken zijn brood te verdienen, zoals de schrijver, en de overgrote meerderheid van onze lezers, zal begrijpen dat dergelijk werk de mogelijkheden van één man te boven gaat.

Doel van deze mededeling is dan ook een oproep te doen om medewerking. Er blijven inderdaad nog heel wat gemeenten te behandelen alvorens het einddoel te bereiken, nl. de uitgave van een « Algemeen repertorium der Belgische familiën in de XVIIe en XVIIIe eeuw », dat zal bestaan uit twee delen : 1) een alfabetische lijst van gemeenten, met voor iedere gemeente een lijst van « stamfamiliën », en 2) een doorlopende alfabetische lijst van « stamfamiliën » met vermelding van de gemeente(n) waar zij het meest voorkomen. Een uitgave per rechterlijk arrondissement wordt eveneens voorzien.

Het nut van dergelijke uitgave ligt voor de hand : heel vaak komt het voor dat men, bij het opmaken van kwartierstaten, terechtkomt bij een voorouder over wie alle inlichtingen ontbreken. Een blik in het Repertorium zal ons toelaten te vernemen waar wij meest kans hebben hem of haar te localiseren. Verlangen wij anderzijds te vernemen waar zich de afstammelingen van een bepaalde familie voornamelijk gevestigd hebben, dan zal het eveneens volstaan de naam op te zoeken in het Repertorium.

Voor het arrondissement Aalst dienen nog volgende gemeenten bewerkt, ter plaats (op het gemeentehuis of, soms wel, op de pastorij) : Borsbeke - Elene - Godveerdegem - Goeferdinge - Grimminge - Grotenberge - Herzele - Hillegem - Iddergem - Idegem - Impe - Lieferinge - Moerbeke - Nederhasselt - Ottergem - Overboelare - Pollare - Schendelbeke - St Antelinks - St Lievens-Esse - St Lievens-Houtem - St Maria-Oudenhove - Smeerebbe-Vloerzegem - Viane - Vlekkem - Vlierzele - Wanzele - Welle - Zandbergen - Zarlardinge - Zonnegem.

Evenzo de volgende gemeenten, waarvan de parochieregisters zich thans op het Rijksarchief te Gent bevinden : Aaigem - Appelterre - Burst - Erwetegem - Heldergem - Leeuwergem - Letterhoutem - Lieferinge - Meerbeke - Oombergen - Ressegem - St Goriks-Oudenhove - Smetlede - Steenhuize-Wijnhuize - Strijpen - Voorde en Woubrechtegem.

Wie iets voelt voor dit nuttig en tevens aangenaam werk make van een

---

(1) L.V.A., jg. III (1951), blz. 175.

Voortgezet onderricht voor vroedvrouwen in de kastelenij van Aalst op het einde van de 18e eeuw

I

Met de volksgezondheid was het in onze gewesten op het einde van de achttiende eeuw ellendig gesteld. Dienaangaande zijn vele factoren aan te wijzen. Niet onder de geringste dient vermeld de schrikkelijke sterfte onder de barenden. De chirurgijn Pieter J. van Bavegem (Antwerpen 1745 - Baasrode 1805) die in het land van Dendermonde zijn praktijk uitoefende, voelde zich gedwongen in een merkwaardig driedelig werk (1) daaraan zijn bijzondere aandacht te wijden. Hij schrijft (2) : « 'T is zeker, dat de volgende gruwelen, welke steeds onophoudelyk ja dagelyks gepleegt worden, niet minder onder de heimelyke Ontvolking van ons Land mogen gestelt zijn : Dat is het groot getal van domme Vroedvrouwen, die men vooral ten platten Lande aentreft. — Ongeacht alle heilzaeme Ontdekkingen en Verbeteringen, waer mede de Vroedkunst tot op heden zegepraelt, schynt de Sterfte van Kinderen en Vrouwen, in den oogenblik, dat zy den Pand hunner Huwelyks pligt ter wereld brengen, in vergelyking der voorgaende eeuwen, maer zeer weinig verminderd te zyn; waer van ik nu geen andere reden weet te geven, dan aen de menigvuldige strafbaere, styfhoofdige, laetdunkende, en onkundige Vroedvrouwen, die men voor al ten platten Lande nog aentreft. Ik schrik, wanneer ik aen het noodlot van het nuttigste Gedeelte dier Vrouwen gedenk, welke 't plat Land bewoonen : Want de schrikkelyke Gevallen, die my in myne dry-en-twintig jaerige Pratyk by hun bejegend zyn, kan ik nouwelyks zonder treffende beroering gedenken. — Om voortaen deze gruwelen en ongehoorde vreedheden voor te komen, meen ik geenen geschikteren middel te weten, dan dat de hooge Regeering alles aenwende om verligte en kundige Vroedvrouwen te vormen; en zoo lang dit nog niet ten uitvoer is gebragt, dat zy alle Vroedvrouwen op zwaere straffen oft geldboeten verpligte, van zoo haest een Kind niet wel gekeerd oft vast geklemd zat, oft dat een natuurlyke Verlossing langer dan vier-en-twintig uren duerde, zy oogenblikkelyk om een kundig Vroedheer moesten zenden. — De Regeering behoorde ook alles aen te wenden, en geen kosten te spaeren, op dat den algemeenen Staet van deugdzaeme en kundige Vroedvrouwen wierd voorzien : Dit zou de Maetschappye jaerlyks duizende, ja hon-

(1) **Verhandeling over de Koortsen in 't Algemeen, dog Bezonder over de Rotkoorts en Roodeloop,** welke sedert de tien à twaelf laetste jaeren alom in de Nederlanden de schriklykste verwoesting hebben aengeregt, door P.J. van Bavegem. Dendermonde, Du Caju, 1788-89-90, 3 delen.

(2) Op. cit. I, blz. 69, 72, 77, 88.

derd duizende Vrugtdraegende Moeders, en Kinderen bewaeren, die nu in tegendeel door hun grove onkunde het Land op een heimelyke wyze ontvolken. »

Deze citaten uit de pen van een bevoegd man behelzen een noodkreet en een programma. Reeds enkele jaren tevoren waren de landsbestuurders onder de indruk gekomen van de ontzaglijke misstanden die hier heersten. Pogingen werden aangewend om daarin verbetering te brengen. Het moet wel zijn dat het tot het bewustzijn was doorgedrongen hoe de door Van Bavegem aangeklaagde onwetendheid van de vroedvrouwen, die toch veruit de meeste bevallingen toentertijde leidden, de voornaamste oorzaak was van de sterfte onder de barenden, want een Keizerlijk Besluit van 14 Mei 1778 beval, op rekwest van de kastelenij van Gent, over te gaan tot het inrichten van lessencyclussen ten gerieve van de vroedvrouwen. Ongeveer terzelfdertijd werden in andere kastelenijen van het graafschap Vlaanderen gelijkaardige cursussen voor de reeds gevestigde en beëdigde vroedvrouwen en vroedmeesters ingesteld en werd hen gewezen op de plicht zich in het vak te bekwamen. Voorts werd tot de jonge vrouwen een oproep gericht om zich voor het ambt van vroedvrouw aan te melden. We stippen o.m. de pogingen aan die te Nieuwpoort gedaan werden met de lessen van « d'experte Vroed-vrouwe Du Coudray » en die door het Brugse Vrije werden nagevolgd, om de beurt te Gistel en te Maldegem. Ze zijn alle uit dezelfde absolute noodzaak gesproten en maken deel uit van een gesynchroniseerd initiatief.

* * *

In het Oostvlaamse gewest was het vooral Gent (3) dat vooraan ging en van meet af, dank zij een zeer bekwaam en vooruitstrevend chirurg-verloskundige, lessencyclussen ontwierp en doorvoerde. We excerperen « Uyt het resolutieboeck van Bailliu ende mannen van Leene van den kasteele ende Audenburg van Gend : Actum den 22 Mey 1778 ter ordinaire vergaederinge » hoe mededeling gedaan wordt van het (Franstalig) besluit van landvoogd Karel van Lorreinen, namens Keizerin Maria-Theresia, strekkende tot het instellen van lessen over verloskunde. Zeer duidelijk blijkt hoe deze instelling het gevolg is geweest van verzoekschriften die uitgingen van de kastelenij van Gent « pour obtenir l'établissement d'une Leçon publique sur l'art des accouchemens pour l'instruction des sages femmes et Chirurgiens ». Het luidt verder : « Nous avons nommé le Chirurgien Jacobs à Gand; nous lui attribuons un traitement annuel de 400 florins argent courant; il sera tenu de pourvoir à ses frais d'un phantôme ou mannequin à ressort de la meilleure invention et construction, ainsi que des instruments. Il devra donner chaque année deux cours complets, chacun de six semaines consécutives : le premier commencera le 2 janvier et finira le 17 février; le second commencera le 1 juin et finira le 16 juillet. Chaque leçon devra durer au moins 1 heure; il y en aura deux par jour.

(3) Al de hierna in de oorspronkelijke lezing tussen « » medegedeelde teksten werden ontnomen aan een lias documenten uit het Rijksarchief te Gent, gecatalogeerd onder : Kastelenij Aalst, nr 396.

En outre le chirurgien Jacobs sera obligé pendant toute l'année à donner gratis les conseils et les explications convenables aux chirurgiens et sages femmes de notre chatellenie qui viendront le consulter sur quelque objet relatif à l'exercice de l'art des accouchemens.

Au surplus :

1) Les élèves en chirurgie et les femmes devront être pourvus d'un certificat de bonnes mœurs, signé par le curé, et d'une permission de la loi de leur village accordée à la vue du susdit certificat.

2) Chaque femme fréquentant la leçon susdite aura deux sols par jour pendant la durée de chaque cours de six semaines. Elle devra fréquenter cette leçon pendant deux ans ou quatre cours consécutifs sans s'en dispenser sans cause Légitime, à peine qu'elle sera tenue de restituer tout ce qu'elle aura reçu.

3) Tous les élèves se comporteront décemment et modestement.

4) Le professeur s'attachera particulièrement à la démonstration et à la pratique du maniement; il ne s'occupera de la théorie que pour autant qu'elle se trouvera immédiatement liée à la pratique; il fera sur le phantôme et le squelette du Bassin les démonstrations relatives à l'art qu'il explique.

5) Il donnera aussi une explication claire et pertinente des instruments servant aux accouchemens difficiles, et de l'anatomie et du méchanisme ayant rapport avec le fœtus. Il ne pourra donner cours ou leçons privées dans aucun tems.

6) Le professeur donnera les leçons en personne : s'il est empêché par maladie il se fera supléer aux frais de lui professeur.

7) Pour nourir l'émulation parmi les élèves on distribuera annuellement deux médailles d'or d'une valeur que ne pourra excéder vingt cinq florins.

8) Ceux ou celles qui voudront être reçus pour accoucheur ou sage femme dans la chatellenie du Vieux Bourg devront faire conster par certificat avoir suivi quatre cours pendant deux ans. »

II

Op de 14 Oogst 1778 zenden de « bailliu ende de mannen van Leene van den Casteele ende Auderburg van Gent » de inhoud van het Keizerlijk Besluit van 14 Mei 1778 aan de onderhorige besturen uit hun rechtsgebied en aan de pastoors. Zij ordonneren voor een zo groot mogelijke mededeling te zorgen, in het bijzonder door het uit te roepen na de missen des Zondags en te werven voor nieuwe kandidaten. De benoeming van Jan Bernard Jacobs wordt medegedeeld en er wordt ter kennis gebracht de eerste cursus te houden te Gent van 2 Januari 1779 tot 17 Februari daaropvolgend, de tweede cursus van 1 Juni tot 16 Juli 1779.

Het was voor de autoriteiten van Gent de schitterende erkenning van een initiatief dat reeds in 1775 op eigen hand was genomen en dat thans drie jaar later, met het keizerlijk goedvinden werd bejegend. Het eerste rondschrijven van de Gentse kastelenij luidde :

« Myn Heer. Alzoo wy hebben goedgevonden van binnen onzen Casselrye Huyze, te laten thoonen eenen Cours der Accouchementen op de nieuwe Phantome tot dies uytgevonden : gratis voor de Vroede vrouwen ende Manspersoonen dezer Casselrye, boven de twintig jaeren, die zig in de Vroede-konste alreede hebben geoeffent ofte zig tot dies zouden willen Instruëren, gemuniert met U.E. Attestatie van goede zeden ende gedrag; daerom verzoeken Wy U.E. Eerweirde van ons binnen de veerthien dagen te informeren hoe vele Persoonen van U.E. Prochie tot dies zig zouden presenteren, prevenierende U.E. Eerweirde dat Wy aen de geadmitteerde Vroede-vrouwen zullen betaelen tot zeven stuyvers dags; die zullen verblyven geduerende den geheelen Cours : om hun alzoo daer door te desintresseren van den kost hunder verblyf binnen de Stad : dog om dat door hunne afwezendheyd de baerende Vrouwen niet en zouden lyden, verzoeken Wy U.E. Eerweirde dat den helft der Vroede-vrouwen maer t'eender reyze en zoude komen, waer'op Wy U.E. Eerweirde antwoorde verwagten, om ingevolge dies de zelve daer naer te informeren van den dag op den welken, de Lessen zullen beginnen. Wy blyven zeer opregtelyk. Myn Heer. U.E. Eerweirde oodmoedige Dienaeren, Balliu ende Mannen van Leene van den Casteele ende Auderburg van Gendt. Uyt onze Vergaederinge den 20. February 1775. »

We vinden geen vroeger spoor van een briefwisseling of een ander wijze van overleg tussen de besturen der kastelenijen van Gent en Aalst betreffende het onderricht aan de vroedvrouwen en chirurgijnen dan in het jaar 1782. Men verwachtte blijkbaar zeer veel van die lessencyclussen; er werd actief voor gepropageerd en middelerwijl zal ook van hogerhand wel aangedrongen zijn geweest om aan dat onderricht de grootst mogelijke uitbreiding te geven.

Hoe ook, uit de bestaande bescheiden kan opgemaakt worden dat de kastelenij van Aalst, door een rondschrijven van 21 Maart 1782, aan haar onderhorige besturen laat weten dat zij de in hun gebied gevestigde vroedvrouwen zouden aanzetten naar de cursus van de Gentse heelmeester Jacobs te gaan en een oproep voor gegadigden bij hun ingezetenen te doen.

Hoe daarop gereageerd werd van wege de aangemaanden, van wege de pastoors, de burgemeesters en schepenen kan men vernemen uit de medegedeelte documenten zelf. Die spreken duidelijk genoeg. Die documenten zijn de brieven aan de « Gedeputeerden der twee Steden ende Lande van Aelst en tot Aelst » gericht ten antwoord op de missive van 21 Maart 1782. Zij werden door de griffier verzonden na beraadslaging in het college van burgemeester en schepenen, zijn soms mede ondertekend door de pastoor en behelzen bedenkingen van de meest uiteenlopende aard, zo in de gunstige als in de ongunstige zin. De pastoor van Voorde o.m. neemt de gelegenheid te baat om zijn gemoed te luchten over allerlei bezwaren; hij meent dat die lessen er niet nodig zijn, dat de druksels die men daarvoor rondzendt loutere geldverspilling zijn, en hij zegt de heren van Aalst hun zaligheid.

De pastoors werden nauw betrokken bij het vroedvrouwenonder-

richt. Zij moesten attesten van goed gedrag en zedelijkheid aan de kandidaten afleveren en zich vergewissen dat zij het nooddoopsel konden toedienen. Daar er af en toe een minder geschikte persoon onder de voorgedragenen voorkwam, zonden ze achterbaks een in het Latijn geschreven notaatje aan de raadspensionaris om hem op de hoogte te brengen. Anderzijds brengen ze vaak aanbevelingen naar voren die zeer billijk schijnen, of maken ze de klachten van de leerlingen uit hun parochie aan de overheid over.

De aard van de ter beschikking staande documenten is zo verscheiden en de inhoud zo rijk, dat we daaruit een ruime keus hebben gedaan voor publicatie en alleen datgene onvermeld gelaten dat volkomen ter zake onbelangrijk is of een te vaak voorkomende herhaling van de aangevoerde argumenten behelst.

* * *

« Aan dheere D'oop advocaet pensionaris tot Aelst »
« Consultissime Domine. — In ordine obstetricium, etiam se presentat quaedam Cath. van Turtelboom uxor andreae de Brouwer sartoris in Burst actatis 36 vel 37 annorum; non est litterata, sed ingenua, christianae vitae et morum. ego in illa apprehendo quamdam dexteritatem, unde conjectura quod posset fieri idonea. G. Aerts pastor in Burst Bambrugge, archipr. districtus Oordegemensis. Dabam 20 maij 1782. »

« Mynheere den Pensionaris » — Onderhoort hebbende dat'er van weghens de Heeren van t'Collegie van aelst een beschrijf is uijtgesonden, waer door versocht wordt eenighe persoonen van idere Parochie van onsen Lande op te geven aen UE. die goeste en bequaemigheyt hebben om onderwesen te worden in de vroetkunde; soo ist Florentina de Coen in houwelyck met jan Baptist Cosijns, en insetene deser Prochie haer tot dien eijnde komt presenteren; sy heeft den ouderdom van omtrent zes en dertigh jaeren, sy is altyt seegbaer geweest van gedraghe, en van seer eerbaere ouders, en sij heeft geen andere occupatie als spinnen, winckel houden, en haeren man is clopmaecker van stiele, soo dat mij dunckt dat sij de gemeente seer gemackelyck hier in soude connen dienen, als sy soude onderwesen zijn. — J.B. L. van Espen pastor van Elene, desen 28 mey 1782. »

« In consequensie van UE beschrijf van den 21e maerte lestleden syn diversche devoiren gedaen binnen de respectieve prochien van den Lande ende Baronie van boulaere tot het becommen van twee a drij persoonen hebbende den auderdom bij het selve beschrijf gherequireert de welcke hun in de vroedkunde souden willen onderweijsen op den voet ende in conformiteijte van het selve beschrijf hebbende par desen d'eere van U Ede, t'advijseren by laste van Lut. bailliu ende de respectieve wethouderen der naerschreve prochien dat onaenghesien de gedaene devoiren men binnen de prochien van Deftinghe, Iedeghem, Smeirebbe, tot hiertoe niemant becommen en heeft ende dat hun voor de naerschreven prochien daer toe hun woordt gegeven hebben te weten voor nederboulaer ende onckersele d'huisvrouwe van Carel Windekens coster der prochie van nederboulaere ende onckersele oudt 45 jaeren en hune doghter onghetraudt oudt 24 jaeren salvo justo, haer gheneirende binnen overboulaere met te spinnen ende het Landt te wercken.
... doende de Landtsneiringhe,
... oeffende de functie van naijen en strijcken.
... Wordende UEd. versocht van soo haest mogelijck te laten weten wie van de gemelde persoonen UEd. goedt sullen vinden van naer ghendt te laeten

gaen ten effecte voorschreven om dies wille sij hunne schickinge souden connen nemen ende d'andere geenen noodeloosen cost souden doen.

Geeraertsberge 6 meie 1782. »

« Michelbeke 4 meije 1782,

Eerst Theresia, Jonghe dochter oudt omtrent 35 jaer, spinnende om den cost te winnen dog men presumeere dat dese soude besmet sijn met een quaele het konningseve. »

Namens St Maria Oudenhove : « Ende Joanne vander Stricht fa Frans jonghe dochter ende omtrent de 30 igh Jaeren wesende de dochter van eene vroedvrauwe sijnde alzoo in treijn van alhier bij sommighe Baerende vrauwen In die qualiteijt te gaen doende oversulckx dese te prefereeren voor de andere. Wij hebben de voorsijde persoonen gheinformeert van Ued. Regulative Bij de voorseyde ordonnantie gemaeckt, die bereijt syn, gekosen sijnde tot het frequenteren van de Lessen hun nave advenante te Reguleren. »

I.d. 6 Meije 1782 laat men weten uit Ste Kornelis Horebeke :

« Meijere ende schepenen naer geraetpleight met de respective heeren Pastors ende Behoorelijck ondersouke ten langen lesten gevonden de naergaende vrauwpersoonen die hun in de vroedkunde willen laeten onderwijsen tot Dies Bij te woonen de Lessen van den professor jacobs te weten in de prochie van Schoorisse, in Maeter, in Ste Maria Hoorebeke ende in Ste Cornelis Hoorebeke, alle spinessen van stijle ende hun oock Behelpende met naijen; in Segelsem, Sinte Blasius Boucle ende Roosebeke en sijn voor als nogh geene gevonden. »

---

i.d. 27 meij 1782 schrijven Borghemeester ende Scepenen van den Lande van Sotteghem naar Aalst.

« Hebben d'eere UE. te presenteren de ingeslotene leyste van de vrauw persoonen hun gepresenteert hebbende aen ons, ende d'heeren Pastors der respectieve prochiën van desen lande omme te mogen frequenteren de lessen der vroedkunde, om te coôperéren aen soo utile als menschlievende Schickinghe, hebben wij alle devoiren moeten aenwenden om als bequaemste, hun tot dies te engagêren, ende waeromme wij eensgelyckx soo langh hebben vertoeft UE. dese te presenteren. »

I.d. 15 maij schrijft « de pastor van Burst Bambrugge, archipresbyter districtus Oordegemensis » naar Aalst, voor « d'heer pensionarius D'oop. »

« Consultissime ac amplissime domine pensionarii patriae Alostanae, ejusdemque collegii. Interrogavi plerasque personas, qui mihi videbantur maxime idoneae ut exercerent artem obstetricandi, que omnes fere recusant. Ex illis quae quondam ire vellent, mihi videtur magis idonea quaedam francisca Verhoeven, Alostana, educata in Burst filia calcearis, aetatis circiter 35 annorum innupta, christianae vitae et bonorum morum, litterata, etc... Quod forsitan ab aliquot annis passa feurit aliquod opprobium, adscribo fragilitati carnis, et judico hic non esse positivum et absolutum obstaculum.

presentat se etiam quaedam Cath. Trijaen innupta, in Burst bambrugge, filia obstetricis modernae, vetulae, sed quae sua satis bene agit. Filia haec est circiter 30 annorum, est litterata, sed in illa non deprehendo magnam dexteritatem, ut unquam fiat idonea, attamen ingenua. si vetula mater semel exami-

naretur, et acciperet unam alteramve lectionem forte omnibus foret praeferenda. »

Van uit Merelbeke i.d. 18 Meije 1782 schrijft greffier Thienpont naar Aalst.

« Wy hebben t'synen tyde aen verscheyde van onse parochianen als onsen heere pastor part gegeven van U Ed. vaderlyk insigt ende Mensch-Lievendheyd besloten in U Ed. Briev' van den 21 Maerte 1782 aennopende de persoonen van beyde geslagten binnen onse parochie die sig willen verseren in de vroed kunde, ende bywoonen de Lessen binnen de stad Gend die aldaer tweemael 's jaers worden gegeven door den Professor Jacobs, ten welken eynde sig aen ons gepresenteerd heeft ... wesende van goed en deugdsaem Leven, desirerende met den aldergrootsten jever te coöpereren tot adimpleringe van U Ed. oogmerken, soo dat wy U Ed. versoeken Van ons dese aengaende voor den 1n der toekomende maend Juny hunner Intensif (sic) te willen laeten toekomen. »

Borgh. ende Schep. parochie Eenaeme schrijven naar Aalst i.d. 6 Meije 1782 :

« Om te voldoen aen U ordonnantie ofte uijtsendt van den 21 maert Lestleden nopende verkiesinghe persoonen tot het Beijwoonnen de Lessen op de vroedkunde, naer dien wij differente persoonen daer toe hebben aensegt ende volle Explicatie gegeven van de voorseyde UE. ordonnantie als oock te kennen gegeven alles tot Gendt gebeurt met alle mogelycke Sagtigheijdt ende Segbaerheyd ende datter geene moijte en sal gespaert worden tot hunne volcommen onderwysinghe niet tegenstaende dies en hebben geen ander gevonden die daer toe genegen was, als seker Anna Louise Delplancken, huijsvr. van pieter neufcourt meester metser actueele vroed-vrouwe deser prochie wesende eene vrouwe van Een goet comportement die wij naer alvooren raetpleginghe gehouden thebben met onsen heer pastor die dies hebben verkosen. »

De pastoor van Zonnegem schrijft i d. 26 maii 1782 naar Mr D'Hoop pensionaris,

« Optimo vestro desiderio satisfacere volens quantum ad attestationem a me dandam in ordine ad novas obstetrices statuendas, haec, quae desuper scio, Sequentia vobis refero ad finem supra dictum sese praesentarunt : 1) judoca Lippevelts abhinc anno matrimonio juncta cum joanne baptista d'Hollander, Christinae et bonae vitae, sed illitterata. 2) Catherina de Sutterman 28 annorum bene litterata Christianae et actualis bonae vitae, dico actualis etc. nam (haec secretanda) antehac duas habuit proles illegitimas, quae, ut puto, huic non oberunt officio, insuper Libera est habitans cum patre et matre actualiter imbecilli, interim haec et reliqua vestro providenti relinquens judicio. »

De pastoor van Lede schrijft naar Aalst i.d. 14 April 1782.

... « onder de persoonen binnen de onze parochie van Lede de gonne met profijt zouden konnen naar Gent gezonden worden ten Eijnde van aldaer bij te woonen de Lessen, die op de vroede kunde worden gegeven, geene Bequaemere en hebben gevonden ende konnen bewilligen als daer Eerst : zeker Albertine Baijens weduwe van wijlent Charles du quet, oud beth de acht en dertig jaeren, woonende bij de plaetse van het selve Lede end' sig geneirende met haere kinderen bij spinnen, end' Eerelijck herberge hauden; voorts zekere joanne van Muijlem huijsvrauwe van Frans van Geirt, oud beth de dertig jaeren, end' sig geneirende bij spinnen, achterwaeren, mitsgaders haren Man bij weven. Verclaerende voorders, dat de gesijde persoonen van goedt end' Eerlijck Gedrag zijn, end' in het Room. Catholijck Geloof, t'gene zij

belijden, wel onderwezen, sonderlinge in alles het gonne betreckeijck is tot t'hijlig Sacrament van het Doopsel. »

---

i.d. 10 April 1782 van uit Berchem naar Aalst.

... « Andries de Tavernier audt 26 Jaeren wesende getrauwt doende de fonctie van Chirurgien met synen vader die ook cherurgien en accoucheur deser prochie is. »

---

i.d. 10 April 1782 uit Russignies en Amougies : de candidaten worden in 't Frans voorgesteld.

---

i.d. 15 April 1782 schrijft de pastoor van Appelterre.

... « te weten Elisabeth Keersmaecker, jonge dochter, in de Christelycke leeringe geweest onder d'eerste, spinster van stijl, oudt 27 jaeren, van seer goed en deughtsaem gedrag en niet twijfelende of sij met neerstig-heyt, iver en vrught de geseyde Lessen sal frequenteren, en bequaem sal wesen tot het ampt van vroed-vrouwe, hier soo noodigh. »

« Pastor, borgemeester en Schepenen der parochie van Sarlaerdinghe declareren niemant bequamelyc te konnen overschrijven ten eynde om voorgeschreven als teresia de Smedt dochter van onse actuële en experte vroedvrouwe. 8 April 1782. »

---

i.d. 18 April 1782 schrijft Melle naar Aalst :

« Geene andere gevonden en hebben die de vroedkunde begeiren te leeren dan de twee volgende ... iegenwoordige vroede vrauwe alleen binnen dese prochie, die beth de vier jaren haere exaeme heeft gedaen ende bij ons in eede gestelt oud ontrent de 36 jaeren die bovendien noch geirne de lesse soude frequenteren. »

---

i.d. 19 April 1782 schrijft Impe naar Aalst :

« Presenteren Anna Catherina vander Heijden, dese alhoewel nu twee en vijftig jaeren oud, is nog kloek en vigoureus, en heeft de fonctie van vroedvrouw al thien oft meer jaeren geexerceert sonder klachten, integendeel met lof en goeden uijtval; ende Catherina Claes, seer leersaem, en, alhoewel arm, nogtans eerlijk en wel gemaeniert. »

---

i.d. 19 April 1782 schrijft de pastoor van Aspelare mede namens de burgemeester aan « M'heer D'hoope pensionaris tot Aelst : primo loco livina de Rouck huysvr. weylent livinus de bot woonende op Aspelaer oud beth de 24 jaeren, die volgens mijn oordeel de beste daer toe soude gelyken synde kloek, jongh wel geleert ende haere moeder doet de functie ende heeftse langhen tijd gedaen noghtans niet geswoorne : maer se noteren als dat sy is nu groot gaende op de sesde maendt. 2do Elisabeth Bael jonghe doghter, oock wel geleert, stil van seden. 3° loco petronilla van der poorten, beth 45 jaer maer geloove daer niet so sterck toe sullende gelycke testimonium do negativum als gepresenteert van wegens imand daer toe gepresenteert op pretext vandat sy arm wesende het soude connen dienen tot ontlasting van de arme, etc. interim haec secreta rogo et prudentiae vestrae relinquo om

ul. of ul. secreten ende gesloten Brief met desgelyken te Beantwoorden dienende voor secrete instructie. »

De pastoor van Iddergem schrijft naar Aalst i.d. 19 April 1782 :

« Maer Eenen Man hier toe in de Parochie bequaem gevonden ... Den welken selfs door een jever, die hij heeft om sijnen Evenaesten behulpsaem te sijn, sig tot de Vroed-kunde van over eenigen tijd heeft soeken bequaem te maeken : hij is Christelijk van Religie Eerelijck van gedrag, en de zeedbaer van Manieren ende heeft daer en boven eenige schoelen in de studie volbragt; het welke, ons doet hopen, dat hij in de vroedkunde ook wel sal geleert konnen worden. »

Burg. schepenen en pastoor van Serskamp schrijven naar Aalst i.d. 17 April 1782 :

« Naer een neirstigh ondersoeck, van onsen ende van den cant vanden heere Pastoor ghedaen gevonden hebben twee vrouwpersoonen, de welcke seer geirn de Lessen souden frequenteren Anna Wesemael ... Marie Matthijs » (P.S. Het zijn deze twee die Jacobs als wilde en ongeschaafde vrouwen aanziet; cfr zijn rapport).

De pastoor van Oombergen laat weten (datum niet vermeld) :

« Wij wel ons devoiren gekweten om te volkomen aen het versoeck, doch vruchteloos; want, vermits onse parochie seer kleijn is, soo en hebben wij maer eene persoon gevonden daer toe bequaem, dewelke wij gesaemenlijck daer toe hebben trachten te bewegen haer voorstellende alle de conditien en voordeelen als mede het welzijn der parochie : maer dit alles niet tegenstaende, heeft sij ons den dagh daernaer kenbaer gemaeckt, dat, dit tegen den danck van haere vrienden zijnde, sij haer daer toe geensins en konde resolveren. »

Zulzike, Kwaremont en Ruien schrijven i.d. 23 April 1782 naar Aalst :

« Dat er geen persoonen geintentioneert en syn te gaen naer de Stad Gend om by te woonen De Lessen, te meer omdat de gone het selve ampt nu syn bedienende, hun buijtten staet vinden, aldaer te gaen, ende oock voor hun reden seggen, dat sy hunne Examen hebben gedaen voor Doctors. »

Opbrakel schrijft i.d. 16 April 1782 naar Aalst :

« Hebben gedaen menighvuldighe devoiren tot het engageren twee a dry vrouwlieden om hun te laeten onderwysen in de vroed kunde, ende dat wy tot hier toe nemant en vinden die sigh daer toe wilt begheven, dan gemerckt men supponeert dat men daer toe niemant en can obligeren sullen daer omtrent afwachten U.Een naerder orders. »

Munte, Bottelare en Schelderode schrijven i.d. 4 Meije 1782 naar Aalst :

« Differente persoonen hebben getracht te verwillighen ten fine van hun op de vroekunde te laeten onderwijsen dogh en hebben, niet jegenstaende aen hun de voordeelen voorgehouden sijn, geene andere persoons daer toe bequaem connen beweghen dan ... »

Frembodegem schrijft i.d. 21 April 1782 : « Maer eene en heeft konnen vinden die content is van haer te begeven ter geassigneerde plaetse; haere moe-

der is eene vroedvrauwe dewelke haere dogter daer inne alreeds heeft beginnen t'exerceren. »

De pastoor van Melsen i.d. 27 April 1782 antwoordt aan Aalst: « Het langh gewenst voornemen van ons ten platte lande te voorsien van kundige ende ervaren vroedvrouwen, soo kan ik niet nae laeten, tot soo heylsaem werk te vervorderen: hier om hebbe ik onse wethouderen eerst angesprocken hun voor oogen stellende het profijt ende voordeel hier uijt te verwachten, ten welken eijnde wij hebben geconcerteert ende bevinden eene met naeme catharina de Groote, seer gewieligh ende bequam om haer met vrucht in de vroedkunde te oeffenen. »

Oordegem, Smetlede en Ottergem laten weten aan Aalst i.d. 29.4.1782: « Naer raedt gepleeght met onsen heere pastoor ende devoiren gedaen soo bij den voorseyden heere pastoor als van onsentweghe bij differente om hun te bewillighen van te laeten onderwysen in de vroedkunde die ons dochten de capachitheydt te hebben, geen voorder en hebben connen becommen als alleenelijck ... »

P.E. Wauters U.L. schrijft uit Wetteren i.d. 28 April 1782:

« Ik onderschreven verclaere dat ik d'huijsvrouwe van Pieter vander Stelt tot Masmen differente keeren ondervraegd heb aengaende de vroedkunde, en dat ik bevonden heb dat sij in dese konste en in desselfs oeffeninge taemelijcke wetenschap besit, jae meer als andere vroedvrouwen van de hier omliggende plaetsen; dog de Heeren Landttoesieners en Bestierders goed agtende dat sij de lessen van den Heer Jacobs te Gend zoud frequenteren, wilt sij haer geirne aen UL. goed-duncken onderwerpen. »

Ophasselt schrijft i.d. 23 April 1782 naar Aalst: « Om UE. t'informeren, als dat wij Neerstig en devoiren ende recherssen gedaen te hebben als mede de publicatie naer den goddelijcken dienst der misse ende daer bij te kennen gegeven ende gepubliceert, was er jmant die hun tot de vroedkunde hun beliefden te begeven hun conden adresseren bij den heere Pastor ofte borgmre, ende tot noch toe geene becommende. »

De pastoor van St Lievens-Houtem zendt met spoedbode volgende brief naar dhr « D'Hoop, in welkers absentie aen den Heere De Smedt »:

« Alsoo ik belooft hadde selve naer Aelst te sullen gaen om UE. beneffens de andere Heeren te spreken nopende de aen te nemen personagien voor de vroedekunde ende dat ick door onvoorsiene affairens tot noch toe aen mijne belofte niet en hebbe konnen volkomen soo nemen de liberteijd UE. door dese par expressen bekent te maecken dat wij twee dochters daer toe bekomen hebben, beijde van goede zeden ende comportement, en soo ick meijne van goede leersaemheyt, om dese wetenschap te konnen bevatten: versoeckende wegens hunne destinatie naer gendt, met den brenger deser UE. noodige regulativen; ende vermits ick de laetste van beijde dese dochters daer toe selfs aensocht ende gebeden hebbe, soo soude het mij pijn doen indien sij van UE. niet daer toe niet en soude aenveert worden: vermits ick daer naer misselijck geene meer en soude krijgen om ten dien eijnde te dienen, ondertusschen moet bekennen dat de eerste alsoo bequaem is als de laeste. »

De pastoor van Denderwindeke schrijft naar Aalst (datum niet vermeld):

« Voor de bequaemste geoordeelt de twee jonge dochters van de twee vroedevrouwen van dese parochie; van goed gedragh eenigszints geleert kennende

Lesen soo dat sy niet alleen van hunne respective moeders maer oock in de boecken die hun door den professor sal aangewesen worden beteren en sekerder voortganck konnen doen. »

Gontrode schrijft naar Aalst i.d. 27 April 1782 :

« Aengesien onse prochie seer cleyn is en hebben wy niemant connen vinden die met vrucht de selve Lessen souden willen ofte connen bijwoonen het schynt oock dat eene vroedvrouw die in de vroedkunde wel geExerceert soude syn, soude vergenougen voor dry a vier cleyne prochies als onse prochie van Gontrode, Landescauter ende Gijzenzeele. »

Oosterzele schrijft naar Aalst i.d. 27 April 1782 :

« Niemant en hebben gevonden Die met vrucht de selve lessen souden connen ofte willen Bijwoonen als ... oudt 44 jaer dewelcke sedert 10 à Twaef jaeren de functie van vroedvrouwe heeft geExerceert die daer mede haeren cost is winnende ende degonne Diesvolgens op onse prochie niet gevoegelyck en can gemist worden. »

De pastoor van Maria-Lierde schrijft naar Aalst in dato (niet vermeld) :

« Hebben wij gedaen Devoiren ende eijndelinghe met groote moeijtens konnen induceren... »

Mespelare schrijft naar Aalst i.d. 15 April 1782 :

« Zoo en hebben wij maer een konnen bewilligen met naeme Joanna maria de Mul out 22 jaeren die noch heeft gewoont bij mijn heer de meerschman tot Dendermonde, en uijt gekomen sijnde haer nu t huijs bij haere ouders geneirt met spinnen. »

Haaltert en Kerksken i.d. 4.4.1782 naar Aalst. Haaltert geeft twee candidaten aan. « ende aengaendelinghe van Kercxken en hebben wij aldaer nog geen gevonden die daer toe genegen is oft soude gelijken ende geven UEd. te kennen dat aldaer eenen chirurgien is die vroedkunde exerceert : zoo dat wij oordeelen dat met de twee voorgeschreven persoonen, die binnen Haeltert grootelijkx noodig zijn, ende den chirurgien tot Kercxken, voor dese prochien genoegsaem zijn. »

Mere schrijft naar Aalst i.d. 8 April 1782 :

« Wij assigneren de volghende persoonen 1° Anna de Sadeleer sijnde seer zedelijck de welcke alreede veele baerende vrouwen geassisteerd heeft mits sij van d'heeren Boonaerts ende Deckers ons gethoont heeft behoorelijcke attestatie van haere bequamigheijdt in de voorn. scientie. 2do Maria Catharina De Sadeleer sijnde oock seer zedelijck ende subtiel van verstandt, en vervolgens bequaem om de voorn. wetenschap in den uijttersten graet te leeren. dese sijn gesusters. »

Gijzenzele schrijft naar Aalst i.d. 9 April 1782 :

« Isabelle de Smedt van over vele jaren vroedvrauwe deser parochie die haer functie seer wel in alles heeft gequeten volgens t gemeyn oordeel, oudt 54

jaren maer noch gesont en vigoureus en vervolgens haer noch recommanderende tot dien eynde : daerenboven seer wel onderwesen in het bedienen (in den noodt) het H. Sacrament van t doopsel soo my naergeschreven pastor van Gyzenzeele blyckt by exame. »

Letterhoutem schrijft naar Aalst i.d. 11 April 1782 :

« Hebben daertoe differente persoonen aensogt ende hun vooren gehouden ende geExpliqueert d'artikelen by den voorse gelerden uijtsent vervat alsoock te kennen gegeven dat alles tot gendt gebeurt met alle mogelycke zachtigheyd Ende zeegbaerheyd ende datter geene moyte gespaert En sal worden om hun volcommentlyck te onderwysen, maer te vergeefs wy en connen niemant Binnen dese prochie vinden die daer toe genegenheydt heeft. »

Pastoor J. Mehauden van Michelbeke schrijft i.d. 7 April 1782 naar « Mynheer de Smet gedeputeerden van de twee steden ende Lande van Alst ende tot alst. » :

« Laet ul. weten (volgens ul. copie mij van den 24 maerte 1782 toegesonden) dat wethouders ul. last van met mij te concerteren tot den keus van bequaeme persoonen op de vroed-kunde niet en hebben volbracht noch mijn oordeel gevraeght en hebben : niet te min om soo een groot nut te ondersteunen geve ul. op twee persoonen, die ick de bequaemste oordeele en gesprocken hebbe. de eerste sekere theresia de Staercke 35 jaeren oudt, eene spinnairsse, wel geleert ende onderwesen; ende al heeft sij eens eenen misval gehadt, nochtans onberispelijck nu ende sonder exempel in haer gedragh, scherp van verstant. »

Viane schrijft naar Aalst i.d. 4 April 1782 :

« In Conformiteijte van Uden. beschrijf van den 21 Maerte lestleden nopende de vroed-kunde proposeren wij eerst ... item ... eijndelinge ... » (In een post scriptum staat : « de derde can de vlaemsche ende fransche taele ») — get. de greffier J. De Morre.

Doch i.d. 5 April 1782 schrijft J.B. Coppens, burgemeester van Viane, rechtstreeks naar « Mijnheer pensionaris Doop tot Aelst » :

« Naer UL. gegroet te hebben soo dient desen om te voldoen aen het versoek van onsen heerwardigen heer pastoor aengaende de dochters die wij gisteren gekosen hebben om aen uL. edelheijt vooren te stellen aengaende de vroudkonste en alsoo daerom gelijck als alve disputen voorgevallen sijn dat wij borgemeester en schepenen met den heer pastoor seer prefereren cathrina de bruijne ende marie anna van droogenbroek om hun suptilitijdt ende godvruchtigh leven twelck UL. Edelheijt oock is voorstellende dit oock volgens de declaratie van onsen heer pastoor en ons eijgen goeddeuncken, soo is onsen greffier daer heel contrarie tegen en wilt gelijck met geweldt carlina baillion hebben seggende dat dit oock den wille van onsen Edelen heere is en omdat wij sagen dat hij daerom gelijck wat in coleire stelde en seggende dat dit den wille van den edelen heere was, soo hebben wij hem die laeten voor een derde bij stellen nochtans gans tegen het gemoet van den heer pastoor als mede tegen het onse dan alleenelijck om de verschillen te vermeijden want soo ons deunckt volgens onse concentie alsmede van onsen heer pastoor dat de twee voorschreven dienen verre voor gesteld te worden en om diswille dat onsen greffier seght dat hij daer mede laght dat dogh geen van die twee sijn en sal dat hij daer wel iet sal toe doen dat sal sijn die hij wilt soo ist dat ik de stoutigheijt neme als mede op het versoek van onsen heer pastoor van mijn heer te voet te vallen om hier in te willen

voorsien alhoewel onweerdigh om mijnheer soo veel te versoeken maer betrauwende op UL. goetheijt alsmede uijt sorge voor onse beminde prochianen heeft mij doen de stauttigheijt gebruijcken van mijn heer te schrijven mij wel betrauwende dat dit nochtans alles sal secret blijven. » ...

P.S. Zij werden alle drie op de lijst genomen. Op de rangschikking van Jacobs komen de twee eersten uit Viane onder de allerbesten voor; van Carlina Baillon geen spoor te vinden onder de geslaagden.

I.d. 10 April 1782 schrijft iemand uit Voorde :

« Mijnheeren. Hebben ingevolge UE. ordonantie geinformeert door geheel onse prochie ten Eynde van te bevinden eenige persoonen met ende bequaem om geinstrueert te worden in de vroedkunde Ende naer verrigt te hebben onse devoiren hebben geene andere gevonden dan een dogter van wiens conduite den heere pastoor deser prochie segt geene behoorelyke depositie te konnen verleenen, dit soo synde is denselven heere pastor naer prealabelyk eenen Commissaris van onse weth ten Eynde voorgeschreven 't synen huyse gesonden te hebben, immediaet daer naer voor onse weth gecompareert ende aen ons syne sustinne bekent gemaeckt de welke luyt als volgt, Dat hy doorgront hebbende de coppie vanden welken gyL. op UE. priveen naeme sonder daer toe geauthoriseerd te zyn van het gouvernement soo hy supponeert segt noodigh gevonden te hebben uyt te senden aen alle de wetten van desen Lande ende op het adres van den selven heere Pastor aen hun toegesonden, welke brieven ten koste van het publicq zyn gedrukt ende uytgesonden geworden sonder in voorigen tyden daer van Exempel te vinden, segt vooreerst dat diergelyke nieuwigheden aen hem ende aen alle dewelke van ryp oordeel zyn moet mishaegen ten eersten om dat diergeluke studie neer Loopen en strekken om desen Lande te chargeren als den selven te diminueren in de gemyne Lasten het welke ongetwyffelt tegenstrydig is aen het gevoelen van syne Keyserlyke Majesteyt.

Die heusten De welke door het toedoen van UE. Collegie in het Land van aelst aen het publicq soo veele honderden duysende guldens hebben gecost syn nauwelyckx door de orders van den souvreyn uyt den Cost ende depens van dese Lande verdreven voor wiens Coopinge ende visitatien aen UE. soo vele schroomelyke bekostingen ende vaccatien syn betaelt geworden ofte men siet wederom nieuwe studien maecken om desen Lande te graveren ende belasten,

Wie isser die Leeft in dese weirelt die sig wilt bequaem maecken tot het bekleeden van eenige fonctien ofte den selven is genoodsaeck sulkx te effectueren 't synen priveen koste, Doctoor oft heelmeester medicyn of Chirurgyn van wiens kundigheyd de gesontheyt en welstant van het publicq (: naest godt dependeert :) moet syne studie doen 't synen priveen koste, die studeert op de jurisprudentie, theologie ofte alle andere wetenschappen moet de selve vervoorderen ten koste van sig selven oft gemeynelyk van syne familie, het waere te wenschen dat het in alle gevallen de maniere waere dat den bequaemste altyd mogte utgesogt worden tot het oeffenen der functie tot de welke sy worden geEmployeert men soude ongetwyffelt ondervinden dat de justitie distributief beter soude worden geobserveert ende dat eeniegelyk regtmaetelyk soude behandelt worden ende wel voornaemelyk in desen Lande het is alreede seven a acht en twintig jaeren dat den voorschreven heere pastor in spiritueele bedieningen is geweest soo als pastor als onderpastor sonder dat hy oyt ondervonden heeft dat'er eenig gebrek is geweest aen vroedvrouw of dat'er door hunne onbequaemheyd eenige baerende vrouwen aen hem selven oft aen hunne vrugt hebben geleden ten zy als wanneer de nature niet mede en was werkende in welke gevallen self de ervaerenste accoucheurs in hunne onderneminge hebben mislukt gelyk selfs geschied is aen wylen den fameusen boterdaele die in desen Lande voor den alderbequaemsten wierd geacht,

Vervolgens wat noodsaekelykheyd kander gevonden worden om soo een excessief depens voor het Land van Aalst wederom te causeren het welk geconsidreert dat'er in ieder prochie van desen Lande ten gemynen koste

als den inhoud van UE. Brief is Luydende eene vroedvrouwe soude moeten bequaem gemaeckt worden ende in alsulke bedieninge worden gestelt sonder in attentie te nemen de vaccatien ende extraordinaire Costen dewelke van UE. bestreck dependeren altyd jaerelykx souden moeten beloopen tot sesthien à seventhien duysent guls. tot Laste van het publicq het waere te wenschen dat de Costen aen de reviere de Schelde voor welke men nu soo menigvuldige jaeren soo groote sommen heeft omme gestelt wierden gemittigeert sinds dat'er op verre naer soo veel penningen en hebben syn geexpendeert, het waere inschelyckx te wenschen dat voor het Employ van de veerthien guls. 'tsjaers die in desen Land jaerelykx worden omme gestelt voor het onderhoud van de marichossé betere neirstigheyd wierd bevonden tot het observeren van syne Majesteyts Edicten ende placcaerten vermids men siet ende bevind dat selfs alle vremde soorten van volkeren ende natien door desen Lande Loopen ende vaugeren soo tot bedelen als andersints soo by daegen als by nagten sonder dat sulkx door de te land gestelde provoosten word beledt waer van men sig grootelykx heeft te doleren vermidts deselve niet behoorelyk en rouleren ende nauwelykx eens ter weke op de respective prochien en worden gesien oft ontmoet dan enkelyk tot het teeckenen van de billetten dese ende meer andere reden doen verhoôpen dat de heeren gecommiteerde van desen Lande alle devoiren, sullen aenwenden om de gemeyne Lasten van den selven Lande te doen verminderen als by pure nieuwigheden denselven te beswaeren. Dit is het sentiment van den voorseyden heere Pastor waerom hy ook hetselve seer geirne heeft onderteekent. Bened. Helias pastoor in Voorde 10 April 1782. »

* * *

De eerste oproep voor gegadigden moet niet slecht beantwoord geweest zijn. Er werden honderd en drie kandidaten op de verloskundige lessen van Gent ingeschreven. Ze zouden zich van uit vier verzamelplaatsen, te weten Geraardsbergen, Aalst, Zottegem en Leupegem, naar Gent begeven daags vóór de aanvang van de cursus, op de 31 Mei 1782. Het waren, op twee na, allen vrouwen; Berchem en Iddergem zonden elk een man.

Er waren onder de vrouwen heel wat gehuwden, enkele weduwen; de meesten waren toch ongehuwd. De leeftijd van de kandidaten schommelt tussen 54 en 20 jaar; het merendeel is tussen 30 en 35 jaar. Er zijn moeders met vijf kinderen onder, dochters van vroedvrouwen, geletterden en ongeletterden. Van beroep zijn de meesten spinsters of naaisters; anderen doen « Lantneiringe » of houden herberg; er zijn een paar echtgenoten van chirurgijns bij.

De Geraardsbergse groep behelsde : Viane 3, Maria-Lierde 1, Appelterre 1, Moerbeke 1, Aspelare 2, Nederboelare en Onkerzele 2, Overboelare 2, Vloerzegem 1, Schendelbeke 1, St Maria-Oudenhove 2, St Jans-Hemelveerdegem 1 kandidaten.

De Aalsterse groep behelsde : Denderhoutem 2, Erpe 1, Mespelare 1, Outer 1, Haaltert-Kerksken 2, Mere 2, Wieze 1, Welle 1, Ottergem 2, Erondegem 2, Heldergem 1, Gijzegem 1, Lede 2, Pollare 1, Melle 2, Impe 2, Serskamp 2, Iddergem 1, Herdersem 1, Massemen 1, Oordegem 1, Erembodegem 1, Teralfene 1, Hofstade 1, Denderwindeke 1, Moorsel 2, St Antelinks 1, Merelbeke 3, Zonnegem 2, Burst-Bambrugge 2 kandidaten.

De Zottegemse groep behelsde : Gijzenzele 1, Hillegem 1, Michelbeke 1, Erwetegem 1, Aaigem 1, St Lievens-Esse 3, Borsbeke 1, Res-

segem 1, St Lievens-Houtem 2, Woubrechtegem 1, Elene 1, Leeuwergem 1, Godveerdegem 1, Grotenberge 1, Zottegem 1, St Goriks 1, Strijpen 1 kandidaten.

De Leupegemse groep behelsde : Amougies 2, Rozenaken 3, Berchem 2, Etikhove 2, Melsen 1, Maarke 1, Schelderode 1, Bottelare 1, Munte 1, Melden 1, Nukerke 1, Landskouter 1, Schorisse 1, Mater 1, Maria-Horebeke 1, Kornelis-Horebeke 1, Ename 1 kandidaten.

Het succes van de oproep en het groot aantal ingeschrevenen bracht de inrichters in verlegenheid. Hoe zouden de heren van de Gentse kastelenij de vroedvrouwen uit de Aalsterse kastelenij kunnen onderdak verschaffen voor de duur van anderhalve maand ?

Van uit Aalst vertrekt een snelbode naar Gent om de heren aldaar op de hoogte te brengen dat men met honderd leerlingen op de 31 Mei 1782 arriveert. Het is advocaat-pensionaris D'Hoop die aan zijn Gentse collega Godefroid het nieuws mededeelt, een alarmkreet slaakt en op de medehulp van de Gentse heren een dringend beroep doet om die stroom van leergierige vroedvrouwen te verwerken. In dezer voege :

« Mijnheer. — UE. sult waerschijnlijk onderhoort hebben dat D'Heeren van de casselrije van den Oudenburgh hebben geconsenteert aen dheeren gedeputeerde vanden Lande van Aelst, van vrouwen te senden naer Gend om te frequenteren de Lesse op de vroedkunde, die gegeven word door den professor Jacobs. — D'heeren van Aelst hebben onderhoord dat UE. wekelijks betaelt de vrouwen die naer deselve lesse gesonden worden van wegen de casselrije van Audenaerde, ende sij hebben mij belast, van aen UE. te versoecken, van de vrouwen vanden Lande van Aelst oock te betaelen opden selven voet gelijck die van Audenaerde, ende waertoe aen UE. voor het eijnde der naeste weke de noodige penningen sullen besorgt worden. Ick meijne dat UE. dese sorge wel sal willen aennemen, ende ick en twijffele niet, of dheeren van Aelst sullen daerover accorderen eene redelijcke recompense naer het exempel van dheeren van Audenaerde. Maer de grootste swaerigheijt bestaet van te weten hoe de vrouwen van den Lande van Aelst geplaceert sullen worden, het getal en is niet kleijn, ende sij sijn alle vremde, ende seven stuyvers per dagh, en permitteert hun niet, van te logeren in herbergen.

Dies niet jegenstaende en maghter geene confusie sijn, de welcke inevitabel soude wesen, als de vrouwen op overmorgen naermiddagh souden toekomen, sonder te weten waer gaen.

Ick versoecke daerom van op den ontfangh deser te gaen bij den heer Jacobs, ende op het logeren deser vrouwen met hem raed te plegen. De marche route is gedivideert in vier classen, te weten eene van aelst, eene van Geeraertsberge, eene van Sottegem, ende eene van Leupegem : Elcke classe sal hebben eene lijste die aen UE. sal overgelevert worden. Ende elcke persoone heeft een declaratie, met hunne naemen die UE. sal moeten intrecken om wekelijks de seven stuyvers daeghs te connen betaelen. Het getal der vrouwen moet genomen worden op hondert ».

Het antwoord van Gent naar Aalst luidt: « Mijn heer DHoop, Raedtpensionaris tot Aelst. Ghent den 30 meije 1782. Mijnheer. Hebbe d'Eere gehadt van UE. missive van daete gisteren omtrent 7 ½ uren voormiddag waeruijt effectivelijck de swaerigheijt bestaet om de vrouwen te logeren; ick hadde alreede Logist besprocken voor eene quantiteijt van 30 a 40, alwaer een deel van de gonne van Cortrijck hebben gelogeert geweest, selve bij continuatie van den Eersten keer dij sij hebben de Lessen gefrequenteert, maer soo veel en ben niet verwachten geweest; t'is in Eene kelder herberge omtrent de garse Leije, ick sal vandaege gaen informeren ofte den selven persoonen geene meerder nomber can accomoderen, ofte mij aen te wijsen ander plaetse; maer Sr. Jacobs en bemoijede hem sigh daer niet mede, t'is een groot voordeel dat somer is, want om te connen geraeken sij moeten chambrée houde gelijck de soldaeten doen; alsoo dede de gonne van Cortrijck, ende daer en tusschen sij crijgen kennisse, in de stadt, als dan sij beter gerief vinden, sij neemen het mede. ick sal mijne uijtterste devoirens doen om de Logement te beschik maer het sal nauwelijkx connen gebeuren sonder murmuratien ofte mal Contenten, ick sal d'heer Jacobs oock van spreeken om te voldoen aen UE. versoeck, maer dat er Eenige waeren die hunne souden Connen Logeren d'Een soude dander konnen voorts helpen. » get. L.J. Godefroid.

(Wordt voortgezet)

GENT. *Dr L. Elaut.*

Een Geraardsbergse Waterdokter in de XIXe Eeuw

Algemeen wordt aangenomen dat de Duitser Vincenz PRIESSNITZ in de moderne tijd de eerste was om de geneeskracht van het water officieel bekend te maken. Reeds in 1826 had hij een badinrichting te Grafenberg in Silezië en ontving er patiënten.

Ten onzent wordt die methode echter bijna uitsluitend in verband gebracht met de naam van priester Sebastian KNEIPP, die nochtans pas sinds 1848 zich ging inlaten met de studie van de watergeneeskunde.

Beiden gaan waarschijnlijk terug op eenzelfde voorganger, de Silezische arts Johann Sigismund HAHN (1664-1742), stadsdokter te Schweidnitz, wiens in 1738 uitgegeven werk « Unterricht von der Heilkraft des Wassers » jarenlang opgang maakte en namelijk honderd jaar nadien nog voorhanden was in de universiteitsbibliotheek

te Munchen, waar Kneipp het vond en in de praktijk begon om te zetten.

Het is volstrekt niet uitgesloten dat hetzelfde werk ook ten onzent gekend was, misschien wel voorhanden in de bibliotheek der nieuwopgerichte Zuidnederlandse universiteit te Gent.

Modestus de Cock (1808-1881).

De eerste vermelding van een Geraardsbergse waterdokter vond ik in een brochure, uitgegeven onder de titel « Een Vlaamsch Wonderkind » door E(rnest) P(auwels), pastoor van Kerksken (1), zijnde een levensbeschrijving van Constant van Lul, destijds horlogemaker te Kerksken. Constant van Lul had zijn beroep aangeleerd te Ninove, vanwaar hij naar zijn geboortedorp terugkeerde in 1841. Daarop vermeldt de schrijver als bijzonderheid : « Gedurende zijn verblijf te Ni-

(1) Uitg. Boekdrukkerij van de Werf, eiland Chipka te Aalst, waarschijnlijk als overdruk van een feuilleton uit het weekblad DE WERKMAN.

» nove meesterde hij bij den Waterdoktoor van Geeraardsbergen. Van » 1847 tot aan zijn dood, in 1852, sliep hij tusschen natte lakens ».

Dank zij dhr Jules Pieters, uit Serskamp, slaagde ik er in de naam van « den Waterdoktoor » te vernemen, nl. MODESTUS DE COCK, eigenaar van het « Institut hydrosudothérapique » te Geraardsbergen.

Modestus de Cock werd geboren te Lokeren op 25 november 1808 als zoon van Joannes Judocus en van Antoinette Francisca Gillis. In 1825 ging hij zijn humaniora voltooien in het toen pas heropende bisschoppelijk college te Geraardsbergen (2) en behaalde vermoedelijk te Gent op 3 augustus 1833 zijn diploma van dokter in de geneesen (3) heelkunde. Het jaar nadien, op 19 mei 1834, huwde hij te Geraardsbergen de aldaar op 31 mei 1812 geboren Joanna Catharina van Hoorde, en in 1836 is hij gevestigd te Gent als geneesheer, met als specialiteit de verloskunde.

Reeds in het voorjaar 1839 kocht hij van burgemeester Karel BOGAERT het voormalig prelaatskwartier der afgeschafte St. Adriaansabdij te Geraardsbergen en nam er zijn intrek op 11 november 1841. Intussen werd hem te Gent op 14 februari 1840 een dochter Emma geboren. Een tijdlang praktizeerde hij beurtelings enkele dagen te Gent en te Geraardsbergen en deed de verplaatsing wekelijks per koets (4).

Vermoedelijk hield hij zich reeds vóór zijn aankomst te Geraardsbergen bezig met watergeneeskunde, want zeer korte tijd na zijn vestiging in zijn nieuw verblijf liet hij aan de uitkant van het goed, ter plaats genaamd « Den Zak » waar het aan de Dender paalt, een inrichting bouwen van waar het rivierwater werd opgepompt en omhooggestuwd naar de grondverdieping van zijn woning, waar hij zijn patiënten verzorgde bij middel van stortbaden. Later werden dergelijke baden ook ingericht in een gebouw aan de achterkant van zijn tuin. Zij bestonden in hoofdzaak uit een vergaarbak opgesteld boven een hut, waarin het water door een enge koperen pijp naar beneden stortte. Ten einde de nodige druk te bekomen had hij een paar vijvers, gespijsd door ter plaats ontspringende bronnen, afgedamd en het water langs ondergrondse loden buizen naar de badinrichtingen geleid.

Aanvankelijk met wantrouwen bejegend, wist hij weldra de volledige sympathie van zijn nieuwe stadsgenoten te verwerven, voornamelijk door de kosteloze verzorging van de behoeftigen, waarvoor zelfs een ganse dag per week, de woensdag, was voorbehouden. Ook

---

(2) Paul GUILLEMIN : GRAMMONT, LA CITE SUR LA COLLINE, Luik 1945, blz. 54.

(3) Naar een mededeling van Prof. Hans van Verveke, Gent : plaats en datum staat vermeld nevens zijn naam in een lijst der bevolking van Gent anno 1836; de aldus vermelde plaatsnamen zijn uitsluitend universiteitssteden.

(4) Naar een mededeling van dhr De Pelsmaeker, Geraardsbergen, die bijna een halve eeuw in persoonlijke dienst was van dhr P. Guillemin, kleinzoon en grote bewonderaar van Dr de Cock, en schrijver van het werk vermeld sub nota (2).

van hogerhand werd zijn verdienste erkend en op 10 mei 1847 wordt hij tot ridder in de Leopoldsorde benoemd.

In 1848 wordt hij lid van de gemeenteraad en bij koninklijk besluit van 29 december 1854 wordt hij benoemd tot burgemeester van Geraardsbergen en blijft het tot aan zijn dood. Reeds vóór zijn verkiezing was hij een ijverig voorstander van de spoorweg (5), alsmede van de gasverlichting en openbare gasdistributie, die dan ook allemaal tijdens zijn burgemeesterschap tot stand kwamen.

Ofschoon de stortbaden de voornaamste behandelwijze vormden, wendde hij ook andere behandelingen aan, zoals warme en koude baden, natte omslagen, slapen in natte lakens, enz. De bijval bleef niet uit en overschreed weldra de grenzen van het land. In dit verband schrijft Victor FRIS (6) namelijk het volgende : « Alles liet verhopen dat omstreeks 1870 de stad (Geraardsbergen) een aanzienlijke uitbreiding ging nemen » waarop volgt in voetnota « Daartoe droeg het hydrotherapisch gesticht van Dr De Cock, in de oude abdij gesticht, niet weinig bij : uit den vreemde kwamen oneindig veel zenuwlijders zich alhier laten verzorgen ». De hydrotherapie, een waar panacee, kon alles genezen en werd dan ook aangewend tegen alle kwalen : tot zelfs geestesstoornissen beweerde men er mede te verhelpen (7). De toeloop was zodanig groot dat Dr de Cock de ganse bovenverdieping van zijn woning liet verbouwen als hotel, met talloze kamertjes voor de patiënten. Dezen kwamen voornamelijk uit de Duitssprekende landen, ondanks het feit dat Kneipp in Beieren op volle toeren werkte (4).

Dr Modestus de Cock overleed op 4 augustus 1881 zonder een opvolger voor zijn werk te laten. Zijn enige dochter had slechts een zoon, Paul Guillemin, advocaat, die enkele jaren later het prelaatskwartier grondig liet verbouwen. Tijdens de oorlog 1914-1918 braken de Duitse bezetters de boven- en ondergrondse leidingen en installaties uit om het metaal te recupereren, en wisten zodoende de laatste sporen uit van het werk van de « waterdokter ».

De hydrotherapie zelf heeft sinds een halve eeuw veel aan betekenis verloren wegens de moderne behandelwijze van vele ziekten, waardoor deze oorzakelijk worden aangepakt, terwijl de hydrotherapie slechts de bijgaande verschijnselen van pijn, onrust en koorts bestrijdt (8). Toch verdient dokter Modestus de Cock m.i. ontrukt te worden aan de vergetelheid van het nageslacht.

VORST-BRUSSEL. *Albert van Lul.*

---

(5) Versl. Gemeenteraad 14.9.1846 : « il est donné lecture d'un projet de re- » quête remis par Mr Modeste de Cock concernant une voie ferrée de » Bruxelles vers la France ».

(6) V. Fris : Geschiedenis van Geeraardsbergen, Gent 1911, blz. 268.

(7) Het pompen op het hoofd van zenuwlijders lijkt thans nog niet helemaal verdwenen te zijn, naar mij vriendelijk werd medegedeeld door Dr Elaut, Gent.

(8) Naar een mededeling van Dr Elaut, Gent.

Parochie en Parochieleven te Haaltert

(VERVOLG)

DESIDERIUS VAN GANSBEKE, ° S.-Maria-Oudenhove 1827, kreeg als opvolger van pastoor Verschelden, op 7 Augustus 1873, de zware taak in te staan voor een aangepaste meubelering in de neo-gotische kerk. De grootste moeilijkheden stonden hem evenwel te wachten ter oorzake van de plaatselijke politieke toestand. Sinds 1864 was Gustaaf van Meldert, voorheen gemeentesekretaris alhier, vertegenwoordiger van de « liberale gedachte », als overwinnaar uit de verkiezingsstrijd gekomen en tot burgemeester aangesteld. Door een van zijn aanhangers (81) wordt de pastoor ons voorgesteld als « een heilig man »,... die zich verzet tegen de vrijheidsgedachte, wil dat de mensen bukken voor het geloof en « den domper zet op » de moderne vooruitgang. In deze, door de politieke strijd verscheurde gemeente, waarin de liberalen (82) een onbevochten meerderheid behielden tot 1879, wanneer de katolieken onder de leiding van de jonge advokaat Lodewijk de Sadeleer (83) het pleit wonnen met één stem meerderheid en sindsdien die meerderheid ook zouden bewaren, moest Van Gansbeke het parochiaal leven uitbouwen en de nieuwe kerk bemeubelen. Ten volle heeft hij zich aan die taak gewijd, die nog werd verzwaard door de opbouw van een katolieke school in 1879 (84).

---

(81) Victorien VAN DE WEGHE : **Het Leven Door.**

(82) Voor Haaltert gaat het om kerkelijk liberalen, zoals blijkt uit de gedichten van voorn. Victorien van de Weghe, ° Haaltert 9.1.1834, tevens romantisch Vlaamsgezind, vrijheidslievend en zelfs sociaal voelend. De dichter bezingt de lof van taal en volk en getuigt voor de liberale antiklerikale geest. Had, als beroepsmilitair, zijn verblijf te Brussel. Vanaf 1868 vertaalde luitenant Van de Weghe, samen met luitenant Van Acker, de reglementen en verordeningen van het leger.

(83) Het was nog ten tijde van het « gekend » stemmen. Op de wijk Boekent nam zekere Piet X. een stembriefje van de liberalen; de katolieken beloofden hem zijn huis, zo hij voor hen stemde. Zijn zieke zuster, wonend in de Kattestraat, had een stembriefje van de katolieken. Vooraleer naar de stemming te gaan, bezocht hij, vergezeld van liberale vrienden, zijn zuster, waar hij het briefje in het geheim omruilde. Op het laatste ogenblik, wist hij zijn « bewakers » te verschalken, wipte de poort van Karel Redant, naast de herberg « Het Kanton » (waar het stembureel was), binnen en vergezeld van leden van de andere partij, bracht hij zijn stem uit voor de katolieke lijst. Deze laatste bekwam de meerderheid met één stem op de lijst van burg. van Meldert.

(84) De scherpe tegenstelling tussen de twee politieke partijen leidde soms tot betreurenswaardige voorvallen. Zo werd het huis van de gemeentesekretaris Reynaert (lib.) met drek ingesmeerd. Door wie ? « Peéinne » (= vrouw van de Peeënbrander), echtgenote Amedée Allemant werd hiervan beschuldigd. De katolieken (Felix Lauwereys, vader van Charles, Benoit van Landuyt, vader van Jozef) brachten de beschuldigde in het geheim bij Benoit Roelants, Ekent, dd. Burgemeester, waar zij werd opgesloten in een verzegelde kamer. Dezelfde nacht werd het huis opnieuw besmeerd. Een proces volgde, waarbij de katolieken — het was onder het liberaal bestuur 79-83 — werden veroordeeld,... omdat zij de kamer

In 1874 werd het altaar van O. L. Vrouw gebeeldhouwd door K. Lippens evenals het beeld — en trouwens al de kerkmeubelen —, opgericht, dank zij de vrijgevigheid van de juffrouwen Marie en Delphine Schouppe (4150 Fr.); het altaar en beeld van de H. Laurentius was een gift van Constantinus en Angeline de Sadeleer (4150 Fr.).

In de loop van datzelfde jaar schonk burgemeester Gustaaf van Meldert twee geschilderde koorvensters (3200 Fr.), uitgevoerd, evenals de overige van latere datum, door de firma Van Crombrugghe te Gent. De doopvont, uit het atelier K. Lippens, is een gift van Frans Hunninck, winkelier op het Dorp (500 Fr.), terwijl de ijzeren afsluiting er omheen werd uitgevoerd door Jacobs van Ninove (950 Fr.) en ten dele betaald door Jozef van den Steen, Ede.

In 1875 kreeg de parochie, dank zij de opbrengst van een omhaling onder de parochianen (12.400 Fr.), haar drie prachtige klokken, gegoten te Leuven in de gieterij van Severien van Aerschodt. Op 25 Februari 1878 was de klokgieter volledig afbetaald.

De grootste klok woog 1899 Kgr en had een diameter van 1,43 m. De versiering bestond uit guirlanden aan de hals van de klok, waartussen apostelbeeldjes in bas-relief, verder een Kruisbeeldje en een Madonna. Deze klok, toegewijd aan O.L. Vrouw, droeg als opschrift:

B.M.V. (= O.L.Vr.)

Veteribus incendio combustis pulchriores.
Patrinus : O.H.G. van Meldert.
Matrina : Angelina de Saedeleer.
Pastor : D. van Gansbeke.
me fudit Lovanai Severinus van Aerschodt 1875.

De tweede klok, toegewijd aan de H. Laurentius, woog 1194 Kgr en droeg als opschrift:

Laurentius

Veteribus incendio combustis pulchriores.
Patrinus : J.B. van Londersele.
Matrina : Delphine Schouppe.
Pastor : D. van Gansbeke
me fudit Lovanii Severinus van Aerschodt 1875.

De kleine klok, die de naam droeg van de patroon van de parochie de H. Gaugericus, woog 934 Kgr en had als opschrift:

---

onwettelijk hadden verzegeld! — Het proces kostte aan A. Allemant meer dan 30.000 Fr. — De overlevering wil dat de schuldigen allen schielijk overleden, zonder de laatste HH. Sacramenten.
Ook binnen de kerkmuren werden de plaatselijke liberale mandatarissen niet immer ontzien. Zo dheer van Meldert, die een plaats had vooraan in de kerk, moest de vernedering ondergaan dat bij zijn niet-herkiezing als burgemeester, de suisse met zijn pijk de hoed van de kommuniebank wipte.

Gaugericus
Concurente voto de Haeltert, rursum voco.
Patrinus : Jacobus de Sadeleer.
Matrina : Joa Petronella Nicolas.
Pastor : D. van Gansbeke.
me fudit Lovanai Severinus van Aerschodt 1875.

Datzelfde jaar schonken Jacques de Sadeleer en J.Bapt. van Londersele, ieder een biechtstoel, plan en uitvoering van K. Lippens, (2400 Fr.) en liet de pastoor, samen met juffr. Delphine Schouppe, een geschilderd koorvenster plaatsen (1600 Fr.).

Het volgend jaar kwam de kommuniebank, geschenk van mulder Livien de Graeve (1000 Fr.) en juffrouw Delphine Schouppe (900 Fr.), aan de beurt, samen met de sakristiekasten (1700 Fr.) en kleine giften (85).

Begin 1877 werd de predikstoel, eveneens vervaardigd in de werkplaatsen K. Lippens te Ledeberg, geplaatst (86); en einde van dat jaar, op 29 Oktober 1877, werd het orgel, aanbesteed op 1 Mei 1875, vervaardigd door de firma Vereecken van Gijzegem, plechtig ingehuldigd (14.000 Fr.). De voorkant met de buitenversiering, naar ontwerp van Modest de Noyette, werd voor 7000 Fr. uitgevoerd door K. Lippens. Dit was een gift van de parochianen (87).

Nog vóór de aanvang van de schoolstrijd, die alle krachten op dit terrein samenbundelde, liet de pastoor het retabel van het hoogaltaar vervaardigen (6000 Fr.), waarvan de helft werd betaald door de pastoor en de andere helft door de kerkfabriek. De sluiting van de H. Missie bood de gelegenheid tot de wijding van een Missiekruis op 11 Mei 1879.

Gedurende een paar jaren gaat de belangstelling van de katholieke bevolking naar de oprichting van de vrije katholieke scholen, welke reeds in December 1879 door de deken van Aalst werden ingewijd. De edelmoedigheid van de parochianen kende als het ware geen grenzen (88). Naast de vrije school, opgericht langs de Brulstraat, werd in Juli 1881 een aanvang gemaakt met de opbouw van het

---

(85) Het H. Hartbeeld, werk van de Firma van Rusbroek, beeldhouwer te Gent (200 Fr.), werd geschonken door notaris Petrus Arents; het beeld van O.L. Vrouw en van de H. Aloysius waren giften van de parochianen; het beeld van de H. Jozef, gift van Theresia Ferdinanda Cosijns, echtg. de Sadeleer; terwijl de wijwatervaten, giften waren van Frans van Varenbergh, « suisse » en van een onbekende.

(86) De predikstoel werd geschonken door Dr Arents (× Petronella Nicolas) 2000 Fr., Wwe Charles Arents, geb. Christine Meuleman 2000 Fr., Edw. de Troch, geneesheer te Haaltert (× Marie van den Hole, die in 1878 de ijzeren afsluiting omheen de preekstoel schonk) 2000 Fr., Edw. van den Herreweghe, apoteker te Aalst (× Angeline van der Maeren) 1000 Fr., Juffr. van der Maeren, groot-juffer van het begijnhof te Aalst, 1000 Fr.

(87) Reeds vanaf 1872 werden met dat doel omhalingen gedaan in de kerk onder de Zondagmissen, waarbij de pastoor opmerkte dat « alle brave inwoners dezer gemeente hierin vergelden, uitgezonderd Mr de Burgemeester en zijnen aanhang ».

(88) Als voornaamste weldoeners worden vermeld : o.m. Juffr. Delphine Schouppe, Mr Constant de Sadeleer, Hr Louis van Varenbergh.

klooster, dat in 1882 was voltrokken en een tehuis bood aan vier religieusen van de orde van de H. Franciscus te Opbrakel, die een grote invloed op de geestelijke ontwikkeling, vooral van de meisjes, zullen uitoefenen.

Het laatste groot werk van deze ijverige pastoor was de bestelling van de Kalvarieberg en van het koorgestoelte, op 8 December 1881 (89). Slechts 55 jaar oud, overleed pastoor Van Gansbeke, op 30 Oktober 1882. In alle omstandigheden had hij mogen steunen op de toegewijde medewerking van zijn onderpastoor, **Petrus van Wambeke.** Zodat de gedachtenis van deze beide mannen nog gedurende tientallen jaren in ere bleef bij de parochianen van Haaltert.

EUGEEN DE PESSEMIER, ° Oudenaarde 13 Januari 1832, achtereenvolgens: subregent aan het kollege te Geraardsbergen 1855, onderpastoor te Steendorp 1858, te Moerzeke 1861 en te Zomergem 1868, pastoor op de Klinge 1879 en benoemd te Haaltert op 8 November 1882. Het was een pastoor van zijn tijd en voor zijn tijd. Onze tijd zou hem als een eigenaardige pastoor van ten lande aanzien, al paste hij nog zo wonderwel in de levensgewoonten van vóór de Eerste Wereldoorlog. Guitig en rondborstig van aard, zodat hij aan eenieder de waarheid — ook de harde — mocht zeggen, tevens vrijgevig tegenover de armen. Deze pastoor stelde in de praktijk wat menig jubelschrift, bij de inhalng van een nieuwe pastoor, als ideaal voorstelt: « op de preekstoel kort en goed, in de biechtstoel zacht en zoet, voor 'n korte Mis zijn wij gewis » (90). Spottend joviaal kon hij best met zijn parochianen over de baan, ook wanneer hij reeds oud was geworden en het roer van de parochie praktisch in handen liet van zijn onderpastoors.

Hij voltooide wat zijn voorganger had aangevangen. In December 1882 werden de twee nieuwe koorgestoelten geplaatst (5113 Fr.) en in de volgende jaren zal hij de verfraaiing van de kerk voortzetten.

Advokaat Lodewijk de Sadeleer (91), ter uitvoering van het legaat van zijn overleden vader Constant, schonk aan de kerk twee geschilderde koorvensters (2600 Fr.), terwijl in de loop van hetzelfde jaar 1883 de aankoop volgde van allerlei kleinere benodigdheden

---

(89) Aangekocht dank zij een gift van Marie de Wolf, echtg° Kamiel Dierickx (3000 Fr.). Het ontbrekende werd door de kerkfabriek bijgelegd.

(90) Als annekdote ter illustratie van de spoed waarmee hij de H. Mis opdroeg en dit ook van zijn onderpastoors verlangde: bij de aankomst van onderpastoor Ronsse maakte hij hem dit wijs door de woorden: het was is te duur, vergeet dat niet! — Wat de « haast » betreft moest hij het evenwel toch afleggen tegen de oud-missionaris Arents.

(91) Geboren te Haaltert 6 Okt. 1852, advokaat bij het Hof van Beroep, speelde een vooraanstaande rol in het politiek leven als vertegenwoordiger van de katolieke partij, eerst als prov. raadslid van O.-Vlaanderen, later als lid en voorzitter van de kamer van volksvertegenwoordigers, senator, minister van state; om zijn verdienstelijk werk voor het land in de Verenigde Staten van Amerika gedurende de oorlog 1914-18, werd hij na de oorlog in de adelstand verheven, met de rang van baron. Overleed te Brussel, 6 Mei 1924.

en verfraaiingsvoorwerpen (92). De twee roosvensters van de kruisbeuk, met beeltenis van Jezus en Maria, werden in 1884 geschonken door de We Charles de Troyer, geb. Philothea Cochez en haar dochter Florine (3000 Fr.). In 1885 schonk juffr. Mathilde Arents de twee laatste koorventers (3000 Fr.). Het volgend jaar werd de kleine zitting voor de kerkmeesters geplaatst in het O.L. Vrouwkoor, en in 1896 verplaatst rechts van de predikstoel, geschonken door de kinderen De Loose, van het stampkot (800 Fr.). De venster van het O.L. Vrouwkoor, voorstellend O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen en de H. Agnes, is een geschenk van juffr. Delphine Schouppe (750 Fr.).

In 1887 liet de pastoor boven zijn biechtstoel in de kruisbeuk drie vensters in grizaille plaatsen (1000 Fr.). De andere volgden in de eerst volgende jaren (93).

Inmiddels waren naast de kleinere lasten, als een paar inbraken in de kerk (94), de zorgen van de pastoor gericht op de bouw van een wezenhuis en een gasthuis voor de ouden van dagen. Het plan werd opgemaakt door architekt Jules Goethals, van Aalst en het bestek beliep ongeveer 40.000 Fr. De eerste steen werd gelegd op 15 Oktober 1889. Een milde gift van 13.000 Fr. van Juffr. Bernardine en Rosalie de Sadeleer, d. Jozef, verdient een bizondere vermelding. Het S. Jozefsgesticht klaar, werd in 1892 een aanvang gemaakt met de opbouw van de boerderij. Gedurende het verlof 1893 kreeg de

---

(92) Een gotisch vergulde monstrans, in ruil voor een oude zilveren, vervaardigd door August de Canter-Cardon, Gent (1300 Fr.); een gotisch zilveren ciborie (650 Fr.); een gotische godslamp in koper, gift van juffr. Delphine Schouppe (200 Fr.); zes gotische kandelaren voor het hoogaltaar + 2 voor de misdienaars + 6 voor de zijaltaren, van de firma Bressers; gotisch wierookvat met schelp; 40 koperen confrerielantaarnen (215 Fr.); twee gotische konsollen voor het beeld van het H. Hart en van O.L.Vr. (80 Fr.); twee gotische piëdestallen voor de misdienaarskandelaars (75 Fr.); gotische kanonborden (32 Fr.); 22 gotische kroonkandelaars voor de verlichting van de kerk (660 Fr.); 3 nieuwe kasuifels, twee witte en een purpere (219 Fr.). Dit alles in 1883. In 1884 twee zwarte kasuifels (90 Fr.). In 1885 een vergulde gotische kelk, geschonken door de pastoor.

(93) In 1888 werd één venster geschonken door juffr. Rosalie de Sadeleer, wonende op het begijnhof te Aalst (335 Fr.); drie door de familie Jozef Coppens-Van Sande bij de eremis van hun zoon Philemon (1000 Fr.); in Juni 1895 een venster, gift van Delphine en Jozef van den Steen (335 Fr.); in 1898 een venster, gift van Rosalie en Amelie Peirlinck; in 1899 drie vensters, respectievelijk geschonken door juffr. Victorine de Gendt (350 Fr.), de gebroeders Domien van Houck, pastoor te Moorsel en Gustaaf van Houck, pastoor te Roborst (350 Fr.) en Jozef de Backer (350 Fr.); in Juli 1904 schonk de W^e^ Frederik de Sadeleer 2 vensters (675 Fr.). Blijkbaar waren de meeste vensters reeds in grizaille, zodat de pastoor het voorbeeld gaf en twee vensters schonk op het tweede verdiep (600 Fr.), en nog twee in 1909 (600 Fr.).

(94) In de nacht van 5 op 6 Dec. 1887 werd, langs de ondersakristie, ingebroken. De dieven oogstten slechts een magere buit: een kader met 25 koperen verzilverde kruisjes van de overleden kongreganisten, een verzilverde koperen kroon van het beeld van de H. Anna en de schalen van kerk en armen met ongeveer 20 Fr. — Een nieuwe poging tot inbraak, in de nacht van Kermiszondag op -maandag 1890, bracht de dieven niet verder dan tot in de sakristie.

vrije school een verdieping (o. 6000 Fr.). De kapel van het klooster werd gewijd op 30 Maart 1897. De pastoor schreef in het « Liber memorialis » dat de onkosten ongeveer 100.000 Fr. beliepen.

Ging de voornaamste belangstelling, en tevens de uitgaven, gedurende een vijftal jaren naar caritatieve doeleinden, vanaf 1894 (95) werden de werken ter verbetering en versiering voorgezet. Een plankenvloer werd gelegd boven het geplafonneerde gewelf van de midden- en kruisbeuk, evenals van het koor (o. 2000 Fr.) en datzelfde jaar schonken de kinderen van Jaak de Sadeleer een geschiderd venster voor het S. Laurentiuskoor, voorstellende de H. Jozef en de H. Gorik (750 Fr.).

Op 25 Augustus 1895 werd het triomfkruis, werk van de Gentenaar J. Niclaus, gift van de pastoor en van een parochiane (200 Fr.), opgehangen.

Tot nog toe was de kerk niet geschilderd. Dit uiterst moeilijk werk werd uitgevoerd van Mei 1896 tot einde Januari 1897 door Remi Goethals van Gent (4000 Fr.). De nodige herstellingswerken, die hiermee gepaard gingen, kostten ongeveer 4000 Fr. In de loop van datzelfde jaar werden nog drie nieuwe koorzetels aangekocht, evenals twee gepolierde wijwatervaten voor de zijingangen van de kerk; tevens werd de kruisweg vernieuwd.

In 1897 plaatste Remi Baeten, smid te Haaltert, de smeedijzeren afsluiting naast de ingang van de kerk (493 Fr.); de tweede aan de overzijde in 1901 (500 Fr.).

De eeuwwisseling ging gepaard met de schenking van verscheidene beelden (96) en het herstel van het groot venster uit de kerktoren, dat in het voorjaar 1899 ten gevolge van de stormwind grotendeels was vernield.

De vloed van schenkingen zou nog slechts enkele jaren duren: in Oktober 1901 schonk juffr. Victorine de Gendt een derde biechtstoel (820 Fr.); in 1905 werd boven de doopvont een geschilderd venster geplaatst, uit het werkhuis van Achiel Ysabie, te Gent, gift van Philemon van Londerzele-Buckens (800 Fr.) en, het volgend jaar, aan de overzijde een venster in brandglas, voorstellend de martelie van de H. Laurentius, geschonken door de kinderen van Benoit van den Bruelle.

Inmiddels liet de pastoor in 1902 de huizen bouwen voor de onder-

---

(95) In 1893 liet de pastoor het beste ornament vernieuwen.

(96) Buiten herstellingswerken aan de oude reliekkasten van S. Gorik en S. Laurentius en van de oude zilveren kronen van O.L.Vr. en het Kind Jezus in 1897, werden verscheidene beelden aangekocht: o.m. dit van de H. Aldegundis (85 Fr.), het Missiekruis (werk van Matthias Zens) in 1898, de beelden van het H. Hart van Jezus en Maria, gift van de kinderen Benoit van den Bruele (800 Fr.), twee plaasteren beelden (werk van Hofmann) van de H. Gaugericus en de H. Laurentius, gift van juffr. Vict. de Gendt (400 Fr.); in 1901 een Piëta, geschonken door de W^e^ Fans Reynaert, gewezen sekretaris, een H. Familie, gift van Jan Lauwereys-Coppens, een beeld van de H. Antonius, geschonken door de W^e^ Coppens-Meganck. — In 1898 schonk de W^e^ Charles de Troyer en dochter Florine een zilver-vergulde monstans (400 Fr.).

pastoors (27.653 Fr.) en werd op de wijk Brul een kapel opgericht ter ere van de H. Jozef en geschonken door de bewoners van de wijk.

Op 8 Mei 1904 werd de vrije bewaarschool ten Ekent ingewijd (8000 Fr. + 1145 Fr. voor de grond), terwijl in 1905 nieuwe klassen werden bijgebouwd voor de lagere school voor meisjes (12.000 Fr.).

De opgesomde aktiviteit van de pastoor wijst vooral op materiële zorgen, zijn kommer op caritatief gebied, zijn zorg om de opvoeding van de jeugd; maar ook het louter geestelijk welzijn van zijn parochianen ging de pastoor ter harte. Zonder te wijzen op de H. Missies, die regelmatig werden gehouden, werd in 1898 de Broederschap van de wekelijkse Kruisweg opgericht en begin 1903 de Broederschap van het Allerheiligste Hart van Jezus.

In 1906 werd de kleine klok, in 1905 gebarsten, hergoten, met de opbrengst van de omhaling (876,40 Fr.) ter gelegenheid van het vijftigjarig priesterjubileum van de pastoor. Deze klok draagt als opschrift :

Gaugericus
« Peter : Jacobus de Sadeleer.
Meter : Joa Petronella Nicolas.
Eug. de Pessemier Pastoor
Door De paroChIanen Van haeLtert aLLeen gansCh herstelLD
(= 1906).

De pastoor, die voor vooruitgang was, liet in 1907 de petroleumverlichting vervangen door acitylène licht (o. 1300 Fr.).

Als een laatste gift, vóór de oorlog 1914-18, vermelden wij in 1912 een gift van de familie Benoit van den Bruelle, nl. twee rijk geborduurde vanen van het H. Hart en van het H. Sacrament (1600 Fr.).

De pastoor was oud geworden. De laatste jaren van zijn leven had hij de leiding van de parochie overgelaten aan zijn onderpastoors. Als zijn helpers in het parochiewerk noemen wij : na de overplaatsing van Petrus van Wambeke als pastoor naar Moortsele op 27 November 1889, werd deze vervangen door **Leo Emmanuel Dutry,** ° Gent, die in 1892 onderpastoor werd te Deinze. Zijn opvolger was de gewezen-onderpastoor van Nokere, **Frans Souffriau,** ° Outer, die vijf jaar later onderpastoor werd te Geraardsbergen. Deze werd opgevolgd door **Jozef Geerts,** ° Onkerzele, voorheen onderpastoor te Laarne en in 1900 tot pastoor te Orroir bevorderd. Na hem kwamen hier **Constant de Smet**, ° Vurste, die in 1904 onderpastoor werd te Ronse-S. Hermes. Op 27 Augustus 1901 werd een tweede onderpastoor benoemd : **Octaaf van Herrewegen**, ° Schaarbeek, leraar aan het S. Jozefsgesticht te Sint-Niklaas (Waas) en op 24 Okt. 1904 onderpastoor benoemd te Laarne. **Frans Pauwels,** ° S.-Gillis-Waas, onderpastoor te Nukerke, was te Haaltert van 1904 tot 1911, wanneer hij pastoor werd te Waterland-Oudeman. **Prosper Ronsse,** ° Eine 1874, subregent aan de bisschoppelijke normaalschool te S.-Niklaas 1899, onderpastoor te Oost-Eeklo 1901, was van 18 Oktober 1904 tot 14 Oktober 1924 onderpastoor te Haaltert, wanneer hij pastoor werd te Oombergen, in 1929 te Leeuwergem en in

1933 te Scheldewindeke († 1947). **Alfons Huybrecht,** ° Gent, onderpastoor te Gent-S. Martinus, stond hier als onderpastoor van 1911 tot 1924, wanneer hij pastoor werd te Bambrugge, later te Serskamp.

De pastoor, door jong en oud bemind, overleed bij het einde van de Eerste Wereldoorlog, op 2 Nov. 1918.

AUGUST VAN DER MYNSBRUGGE, ° Overboelare 20 Juni 1861, werd na gedurende drie jaar soldaat te zijn geweest, priester gewijd in 1888, was achtereenvolgens leraar aan het kollege te Oudenaarde, onderpastoor te Asper en te Eeklo, van 1910 tot 1918 pastoor te Gent-S. Coleta en werd op 11 November 1918 pastoor benoemd te Haaltert. Gedurende 25 jaar wijdde hij zich toe aan het geestelijk welzijn van de parochianen en zou slechts op rust gaan wanneer hij, omwille van ziekte, oordeelde zijn taak niet ten volle meer te kunnen vervullen, op 14 Juli 1943 († Haaltert, 23 Jan. 1951).

Deze pastoor was een godvruchtig priester, stichtend door zijn voorbeeld, ijverig en stipt in dienst van de kerk, goed en trouw bij ziekenbezoek, mild bij werkelijke nood, maar steeds wantrouwend, zodat hij de naam had — in tegenstelling met zijn onmiddellijke voorganger— niet vrijgevig te zijn. In zijn omgang met de mensen wat hoekig, streng, ja « soms hard ». Uit zijn legerdienst had hij een militair voorkomen bewaard, wat veelal ontstemde. Was integenstelling met pastoor De Pessemier : traag bij het H. Misoffer, predikte lang... en maakte zich nu en dan wel eens erg boos.

Een gedeelte van zijn aanvankelijke mislukking in de parochie, volgde uit het feit dat hij zich volledig wenste afzijdig te houden van de dorpspolitiek, wat hem steeds door de aan het bewind zijnde katolieke partij werd ten kwade geduid, zo werd hij niet slechts van sympatie voor de tegenpartij verdacht, maar zelfs beschuldigd, zodat men het virus van het liberalisme in zijn familieboom meende te moeten vaststellen. Die tegenstelling heeft hij nooit volledig weten weg te cijferen, altans bij de oudere politiekers, al bracht de tijd hierin wel enige mildering.

De pastoor was van mening dat het werk van de priester op de eerste plaats in de kerk was. De zorg om de kerk en het parochieleven drukte dan ook haar stempel op heel zijn werk en zijn leven. Hij wou meeleven en doen meeleven, ook al mocht hij hierin niet immer lukken, zowel omwille van zijn « gestrengheid » als ten gevolge van het onbegrip bij velen (97).

---

(97) De figuur van pastoor Van der Mynsbrugge vond ik niet slecht getekend, in het werk van Marsel HUNNINCK, **Haven zonder Baken,** blz. 154. Brussel, 1943. « Rond de kerk, wonen in ons dorp de meest-welstellende menschen. « De deftigste » zegt men bij ons. Niet altijd is dat woord echter in zijn eigenlijke beteekenis op te vatten ! In ieder geval, dàar woont de « élite ». En midden die « élite » : onze pastoor ! Hij is ruw en oud en zijn geburen schimpen op hem, omdat hij hun wijn niet wil komen proeven. De arme menschen zwijgen van hem, maar allen, rijk en arm, jong en oud, zijn eenstemmig akkoord op één punt : « Onze pastoor is een botterik ! » — Ongeweten, echter ongezien en mild, helpt hij de menschen die het noodig hebben. Maar die zwijgen dan. Moeten zwijgen... ».

De nadelige gevolgen van de oorlog herstellen was de eerste bekommering van de pastoor. Herdenken, maar vooral herstellen. Ter herdenking werden op 20 Mei twee gedenkstenen ingemetst achteraan in de kerk, ter nagedachtenis van de 25 gesneuvelden, de 9 opgeëisten en de éne doodgeschotene (omhaling 1175,12 Fr.). Herstellen werd betracht door de H. Missie van 20 tot 30 September 1919. Bij deze gelegenheid schonken Hr en Mw Ben. van den Bruelle-vander Schueren de drieluik van O.L. Vrouw van Bijstand (750 Fr.).

Eerst zou hij de kerk voorzien van nieuwe ornamenten (98).

Een grondige opfrissing van de kerk volgde in 1920 (1350 Fr.) en in 1921 werden vier elektrische lusters opgehangen in het hoogkoor: twee, een gift van burgemeester Karel Lauwereys-Bettens (1466,40 Fr.), twee andere, een gift van Hr Gustaaf Coppens-de Sadeleer (1530,10 Fr.). De aankoop van 450 nieuwe stoelen volgde in 1923, evenals een kleiner beeld van het H. Hart (700 Fr.), terwijl juffr. Victorine van den Bruelle in 1926 de kransen rond het beeld van het H. Hart en van O.L. Vrouw (5648,30 Fr.) schonk en de pastoor het beeld van de H. Theresia van Lisieux aankocht (298 Fr.).

In Oktober 1924 kreeg de nieuwe onderpastoor opdracht een Communiebond ter ere van het H. Hart in te richten voor de mannen.

De pastoor oordeelde dat de parochie ook een parochiehuis nodig had. Daartoe werd op 24 Februari 1930 een gedeelte van de hofstede van wijlen Mathilde Arents (akt 10.3.1930) aangekocht voor de prijs van 60.000 Fr. en tot kring en zaal heringericht (99). De steun van de bezittende klas was hierbij zeer gering, maar de pastoor zette gelukkiglijk door!

In 1931 liet de pastoor grondige herstellingswerken uitvoeren aan de torenspits; in 1935 werd een vierde biechtstoel, vervaardigd door de gebroeders Van Impe (3400 Fr.), evenals de elektrische verlichting omheen het beeld op het O.L. Vrouwaltaar (2500 Fr.), betaald door juffr. Vict. de Gendt.

Het gouden jubelfeest van de pastoor, op 10 Juli 1938, was voor vele parochianen een gelegenheid om uiting te geven aan hun dankbaarheid tegenover de zielenherder, die het beste van zijn leven geofferd had voor het welzijn zijner parochie. Gezien de pastoor elk persoonlijk geschenk weigerde, werd de omgehaalde som 22.115,10 Fr. aangewend tot modernisering van de elektrische verlichting in de kerk (15.751,40 Fr.) en het plaatsen van luidsprekers (6.096 Fr.). Bij deze viering waren de straten omheen de kerk, evenals de kerk zelf, vooral dank zij de zorgen van onderpastoor Claus, prachtig versierd. De pastoor zelf schonk, ter herinnering aan deze heugelijke dag, aan de kerk een prachtig gouden ornament (13.000 Fr.).

---

(98) In 1920 een volledig stel rood (1060 Fr.), groen (460 Fr.), een purpere kasuifel (205 Fr.); in 1922 een zwart ornament en baarkleed, geschonken door de W^e van Londerzele-van de Perre (3150 Fr.); in 1929 volgde de herstelling van het wit ornament door de Zrs van het Crombeen (10.152,70 Fr.).

(99) Als bizondere schenkers staan vermeld: Mr Leon Cosijns van Meerbeke, vrederechter E. Baeten van Herzele, juffr. Bovijn van Eeklo, ieder met 5000 Fr.; Mgr de bisschop met 15.000 Fr.; verder omhalingen bij de parochianen door de onderpastoors.

Op 8 September 1939 werd de nieuwe wijkschool ten Ede ingewijd.

Minder gelukkig was het jaar 1940, wanneer grote stormschade aan het dak en aan de vensters werd aangericht. En verder de oorlogsmiseries...

Vooral, naast een zware ziekte die deze ijzersterke man, met soldaten allures, doormaakte, trof hem diep het weghalen van de mooie klokken op 6 Juli 1943. Op 14 Juli volgde zijn ontslag.

Bij zijn taak werd pastoor Van de Mynsbrugge terzijde gestaan door voornoemde onderpastoors Ronsse en Huybrecht. Deze laatste, onder invoed van de pastoor, deed omstreeks 1920 een poging om op de parochie het patronaat in te voeren, in de gebouwen van de latere S. Annabakkerij, die evenwel niet centraal genoeg gelegen waren. De eerste hield het bij een zeer bloeiende Zondagsschool voor meisjes, Op 22 Januari 1924 kwam als onderpastoor **Albert Coppens,** ° Lede 1884, voorheen onderpastoor te Erpe, die hier verbleef tot 1932, wanneer hij pastoor werd te Ename († 1941); op 31 December 1924 **Octaaf Lammens,** ° Ronse 1886, voorheen coadjutor te S. Antelinks, onderpastoor te Haaltert tot 1929, wanneer hij pastoor werd te Petegem-Deinze en werd opgevolgd door **Jozef van der Cruyssen,** ° Gentbrugge 1896, leraar in S. Martensinstituut te Aalst, en hier onderpastoor tot 1935, wanneer hij in dezelfde hoedanigheid naar Melle-centrum trok. Als opvolger van A. Coppens werd op 4 Mei 1933 benoemd **Gaston van Crombrugghe,** ° Deftinge 1897, voorheen onderpastoor te Singem, werd op 10.1.1946 pastoor te Welden. J. van der Cruyssen werd opgevolgd door **Marc Claus,** ° Ronse 1901, onderpastoor te Overboelare, die vooral zorgde voor een luisterrijke versiering van de kerk bij verschillende omstandigheden, bleef hier tot 1949, wanneer hij het pastoorschap aanvaardde te Pollare.

FLORENT BUCKENS, ° Sint-Maria-Horebeke 11 September 1885, onderpastoor te Viane van 1909 tot 1914, aalmoezenier in het Belgisch leger 1914-19, opnieuw onderpastoor te Viane van 1919 tot 1921, onderpastoor van de O.L. Vrouwkerk te Oudenaarde van 1921 tot 1932, pastoor te Nederename van 1932 tot wanneer hij op 14 Juli 1943 tot pastoor werd benoemd te Haaltert.

De pastoor kwam op de parochie terwijl de oorlog nog ongenadig voortwoedde en nog honderden arbeiders, verwijderd van hun gezin, in de vreemde leefden. Midden al die miserie was het nodig de mensen een hart onder de riem te steken en dienden zij hun toevlucht te zoeken bij God. Daarom werd op initiatief van de nieuwe pastoor, vanaf 3 September 1943 iedere Vrijdag — en dit tot het einde van de oorlog — een plechtige H. Mis opgedragen voor vrede en om bescherming.

De laatste klok werd weggehaald op 8 November 1943. Zodat de parochie nu zonder klokken was, gezien een kleinere van elders werd geweigerd.

Het naderend einde van de oorlog was ook niet zonder bedreiging. Op 14 Juni 1944 vielen een tiental zware bommen op de kouter

te Mussenzele, evenwel zonder erge gevolgen. Vanaf 24 Juni 1944 verrichtte het S. Vincentius à Paulo-genootschap hier goed werk ten bate van hen, die het meest leden onder de gevolgen van de oorlog. Maar eigen miserie werd, als gevolg van de bevrijding op 3 September 1944, die ook hier de wet van rechtvaardigheid en naastenliefde onder de voet liep, spoedig vergeten, om dienst te bewijzen aan hen, die hun haardsteden moesten verlaten : in Januari 1945 aan een vijftigtal vluchtelingen uit Knokke en in Februari aan een vijfhonderd geëvakueerden uit Nederlands-Limburg.

De oorlog voorbij, liet de pastoor er geen gras op groeien, om de parochie opnieuw in het bezit te stellen van haar schone klokken. De oproep tot dat doel, op 4 November 1945 tot de parochianen gericht, bracht 280.000 Fr. op. Drie nieuwe klokken werden onmiddellijk besteld bij de firma Michiels, te Doornik, voor 295.336 Fr.

De grote klok, die 2000 Kgr weegt, in toon ré, draagt als opschrift :

Mijn naam is Maria
De stervling die mij hoort,
Telt mee den vluggen tijd;
Tevreden of verstoord,
Mijn luiden jaagt elk voort
Naar eigen eeuwigheid.
Peter : E.H. August van der Mijnsbrugge.
Meter : Marguerite Lauwereys.
Leden van den kerkraad :
Robert Bauwens, Benoit Coppens, René van den Steen, Victor van den Hautte, Joseph Roelants, Joseph Hendrickx, Arthur van der Burght, Omer Meganck, Fritz Muylaert.

De tweede klok, 1250 Kgr wegend, in toon mi, draagt als opschrift :

Om samen God te loven,
Hier zongen wij weleer :
De vijand kwam ons rooven,
En Haaltert bracht ons weer.
Peter : Robert Bauwens.
Meter : Germaine Scheerlinck.

De kleine klok van 860 Kgr, in toon la dièze, met als opschrift :

Over leven, over dood
Vaart mijn bronzen stem;
'k Juich in vreugd, in storm in nood;
Gloria en Requiem.
Peter : Bon Paul de Sadeleer.
Meter : Bar^ones^ Paul de Sadeleer.

Deze klokken werden op 10 Augustus 1947 plechtig gewijd. Op deze heugelijke dag werd een klokken-cantate, waarvan de woorden waren gedicht door Gery Helderenberg (alias Z.E.H. Buyl) en de muziek van Renaat Mores, orgelist van S. Maarten te Aalst, uitgevoerd door een koor van meer dan honderd mannen en vrouwen.

Inmiddels werd flink gewerkt aan de verdieping voor het parochiaal leven. In 1946 kwam de Bond van het H. Hart tot nieuwe bloei, dank zij de ijver van onderpastoor Fonck. Deze opbloei leidde tot een huldebetoging t.e. van het H. Hart, ter gelegenheid van het zilveren jubileum van deze mannenbond. De straten en huizen waren prachtig versierd, wanneer Mgr Calewaert de bondsvlag kwam wijden. Bij deze plechtigheid werd een spreekkoor uitgevoerd.

De parochie was andermaal in feest op 8 Augustus 1948 wanneer Eerwaarde Broeder Denis de Schepper, vicaris generaal van de Kongregatie van de Broeders der Kristelijke Scholen, in zijn geboortedorp, zijn gouden kloosterjubileum herdacht.

Bij het einde van ditzelfde jaar liet de pastoor het orgel grondig herstellen door Anneessens, orgelmaker te Menen, die een aanbod deed van 41.776 Fr. De onkosten werden grotendeels vergoed met een legaat van E.H. Prosper Ronsse (38.917,50 Fr.).

In de loop van 1951/52 werden grote herstellingswerken uitgevoerd aan de toren en het kerkgebouw. Beliep het bestek 176.319 Fr., de aanbesteding bereikte 314.882,50 Fr., zonder de verdere bijkomende herstellingswerken voor 143.550 Fr. Het totaal der uitgaven voor de herstelling van de toren beliep 613.342,50 Fr., waarvoor een staatstoelage van 189.522,83 Fr. werd verleend, een provincietoelage van 61.334,25 Fr. en 399.285,97 Fr. ten laste kwam van de gemeente.

De bevolking, die met spijt de van oudsher zo gevierde « Vlasmis » had zien verkwijnen en verdwijnen, begroette in 1954 op 16 Mei de herleving ervan door de Zomerbegankenis t.e. van de H. Aldegundis, alsdan door de pastoor voor de eerste maal ingericht.

En nog zal de pastoor niet op rust gaan, maar zijn droom zou hij tot werkelijkheid maken : die prachtige kerk, met haar katedraalstijl, en haar grootse toren met mooi klokkengelui, mocht ook wel een klokkenspel dragen, dat de vreugde over het dorp zou uitzingen. Een beiaard zou er komen ! En de pastoor reeds op jaren, schonk, met behulp van parochianen, aan Haaltert een beiaard die 44 klokken (100) telt en op 2e Paasdag (11 April) 1955 door Mgr Calewaert, midden grote belangstelling, werd gewijd.

« Dan zal de beiaard spelen !...

Voor het eerst op de Zomerbegankenis t.e. van S. Aldegundis heeft de beiaard, door meester Staf Nees bespeeld, zijn blije tonen over Haaltert uitgezonden !

In zijn pastorele taak werd de pastoor terzijde gestaan, na de promotie van G. van Crombrugghe, door **Victor Fonck,** ° Borsbeke 1914, leraar te Ronse, die hier onderpastoor was van 1946 tot 1951,

---

(100) De grootste beiaardklok, gen. O.L. Vrouw ter Heyden (165 Kgr), de tweede H. Aldegundis (115 Kgr), verder O.L. Vrouw van Brantegem (53 Kgr); de vijf kleinste wegen 10 Kgr. — Het handklavier heeft 48 toetsen en het voetklavier 22. Evenals de grote klokken werden deze klokjes gegoten te Doornik door Michiels. Het geheel werd uitgewerkt onder advies van meester Staf Nees, stadsbeiaardier te Mechelen en bestuurder van de Beiaardschool aldaar.

wanneer hij overgeplaatst werd naar Ronse-S. Hermes. M. Claus werd in 1949 opgevolgd door **Louis Bosteels,** ° Aalst 1920, leraar aan het kollege te Ninove. Fonck werd op 31 Dec. 1951 vervangen door **H. Moortgat,** ° Buggenhout 1919, voorheen onderpastoor te Kieldrecht. Aan deze laatste dankt de parochie haar mooi Lutgardisheem (1953) voor de vrouwelijke jeugd; aan onderpastoor Bosteels het O.L.Vr. van Lourdesheem (Nov. 1952) voor de jongens.

A A N H A N G S E L : **De Kosters.**

De laagste in rang van de parochiebedienaars is de koster, helper van de parochiepriester. Vóór de Franse Revolutie viel het benoemingsrecht van de koster te Haaltert onder de bevoegdheid van het kapittel.

Bij zijn benoeming moest de koster de eed van onderdanigheid zweren (101) en tevens één gulden betalen voor de kas van het kapittel en 10 stuivers aan de sekretaris voor het opstellen van de benoemingsstukken.

In 1574 was de kosterij in het bezit van **Livien de paue,** geestelijke, maar werd bediend door **Joos de Paue.** In 1604 werd de kosterij bediend door **Lieven Arens** of **Arijs,** die in November 1611 werd opgevolgd door **Petrus Sonck,** die tevens school hield naar het voorbeeld van Aalst. Gedurende tweehonderd jaar bleef de kosterij nu in het bezit van de **familie van Sinay** en gaat steeds over van vader op zoon. In 1650 : **Nicolaes van Sinay,** « op sijn stede in den Brul », « coster ende landmeter ». Na hem volgde zijn zoon, eveneens **Nicolaes** genoemd. In 1730 werd de zoon van deze laatste, **Jacobus** benoemd. Zijn zoon **Gaspar Frans** volgde hem op in 1759 en vervulde tevens de taak van schoolmeester. Vanaf 1795 was koster **Joannes** en op 31 Mei 1811 overleed in dezelfde funktie **Dominicus van Sinay.** Deze laatste werd opgevolgd door zijn zoon **Ludovicus,** nog minderjarig.

Midden de negentiende eeuw werd de kosterij bediend door **Jan Baptist Vercruyssen,** die in 1882 werd opgevolgd door **Armand Jooris,** bekwaam orgelist, overleden 30 Maart 1928. Zijn zoon **Paul** werd tot koster benoemd op 18 April 1928.

---

(101) « Ick N. belove aen den Paus van Roomen, aen den Doorlught. ende Hoochw. Heere Archbiscop van Mechl., aen den Proost, Deken ende Capittel van Aelst, aen den Pastoor van Haeltert alle gehoorsaemheyt ende ghetrauwighijdt, daerenboven dat ick mijn officie, ende verbintenisse in alles, soo in den Goddelycke diensten met sanck ende handersints, als inde administratie van de H. Sacramenten met overock, licht ende belle, daer sulckx sal behooren te gheschieden volgens de synode van Mechelen ghetrauwelyck ende neerstelijck sal volkomen, mitsgaders dat ick inde schole der jonckhijdt in de deucht, christelijcke leeringhe ende goede manieren sal trachte op te brenge en leeren lesen ende schrijven, daertoe ghebruyckende gheapprobeerde boecken, ende dat ick de goederen ende rechten van myne ceusterije sal bewaren ende de ghene verloren sijn sal make soo veul in mij is te vinden ende weder te cryghen soo helpe mij Godt en alle sijne heylighen » (Statuta ecclesiae collegiatae Sanctorum Gaugerici et Martini..., 1673, Titulus III, cap. 18um, blz. 11).

IV. HET PAROCHIELEVEN.

1. Godsdienstonderricht en godsdienstbeleving.

De grondslag van het godsdienstig leven bij de moderne mens is grotendeels gesteund op zijn godsdienstkennis, uitgegroeid tot godsdienstovertuiging. De moderne tijd vraagt een meer gefundeerde overtuiging dan in het verleden, wanneer de mensen ten grotendele geloofden uit traditie. De mensen stelden zich vroeger veel minder problemen en kenden de geloofstwijfels niet die men vandaag de dag aantreft. Voor de massa was trouwens het moreel leven in overeenstemming met hun kristelijk geloof. En zij geloofden blindelings — het protestantisme zal hierin een krisis verwekken —, wanneer de kerk, in casu de pastoor, het hen voorhield.

Dat de geloofskennis, ja zelfs de kennis van gebeden, zich tot weinig herleidde, vooral in de periode vóór de opkomst van het protestantisme, blijkt uit een paar regels in het Wezenboek van Haaltert, ten jare 1507, waarbij een moeder zich verplichtte haar twee wezekinderen school te laten lopen, tot wanneer zij het Onze Vader, het Weesgegroet, de lange en de korte Credo kenden. Was ook het onderricht in de kerk niet tot een minimum herleid, wanneer men weet hoe door het Konsilie van Trente (1563) werd gehamerd op de plicht de kristelijke lering te onderwijzen en de gelovigen in de katekismus (in 1566 uitgewerkt) en de zondaghomelie (= verklaring van het evangelie) voor te lichten.

Naar het verslag van de dekanale bezoeken van 1574 kwam de pastoor van Haaltert deze verplichting na en predikte hij iedere zondag. Later werd de hand hieraan gehouden, opdat deze verplichting zou worden nageleefd en predikten de pastoors regelmatig. Begin van de 17e eeuw gold als algemene regel : katekismusonderricht (1) de zondag in de eerste Mis gedurende de zomerperiode, in de Vespers gedurende de winter; omstreeks 1630 gegeven door de paters Jezuïeten van Aalst (2). Einde van de 17e eeuw predikte de pastoor meestal in de eerste Mis, omwille van het veel volk en onderwees de katekismus na de Vespers. Vanaf het midden van de 18e eeuw kwam er opnieuw een wijziging : de katekismus werd gegeven iedere zondag en op de geboden feestdagen van 1 tot 2 uur, aan de hand van de Mechelse katekismus. En onder de Missen ? Hierin schijnt de onderrichting weggevallen, zodat een nieuw voorschrift van 13 juni 1778 deze verplichting in herinnering bracht.

Na de Franse Revolutie werd er « gewoonlijk » in de Zondagmissen gepredikt, en gaf de onderpastoor katekismusonderricht van 1 tot 2 uur, waaruit later de zondagsscholen, die een grote bloei kenden op het einde van de 19e en begin van de 20e eeuw, zullen ontstaan.

---

(1) Uit de kerkrekeningen, bewaard vanaf 1600, blijkt dat de Armendis jaarlijks 12 pond par. of 6 gulden schonk voor de katekismusprijzen : « over de beldekens ende prijsen van den Catecismus 12 p. par. » (K.Rek. 1660, 1661); « om de prijesen te coopen en te distribueren in de catechismus 16 pond par. » (K.Rek. 1665, 1670).

(2) Ook in andere parochies in de omgeving van Aalst treffen wij de Jezuïeten aan, omstreeks 1630, o.m. te Hofstade en te Lede.

Naast het gewoon godsdienstonderricht, kende men vanaf het midden der 17e eeuw de « stationes » of predikaties gehouden hetzij door de Karmelieten, hetzij door de Kapucienen, hetzij door de Jezuïeten van Aalst. Deze « stationes » zijn te vergelijken met onze Passiesermoenen en Hoogdagpreken. Zij werden gehouden op Passiezondag, Pasen, de maandag en de woensdag van de Kruisdagen, het feest van S. Laurentius, het feest van S. Gorik, de tweede zondag van de Advent, de zondag onder het Oktaaf van Driekoningen en Septuagesimazondag. Deze dagen schijnen niet onveranderlijk geweest te zijn, want in 1774 worden volgende « stationes » vermeld : De Goede Week, Allerheiligen, Palmzondag, Pasen, Sakramentsdag, Patroonfeest, Kerkwijdingsfeest en de eerste zondag van oktober vóór het feest van de H. Rozenkrans.

De godsdienstbeleving komt tot uiting zowel in het trouw kerkbezoek als in het sakramenteel en het zedelijk leven.

De H. Mis werd op zon- en feestdagen regelmatig bijgewoond en op deze regel zijn in de 16e en 17e eeuw over het algemeen geen uitzonderingen, zelfs al woonden sommigen nog zover van de kerk (3). Wanneer er twee missen waren, en dit was algemene regel, werd de eerste opgedragen in de winter te 7 uur en in de zomer te 6 uur, de tweede respektievelijk te 10 en te 9 uur. Vanaf de 19e eeuw werden drie HH. Missen opgedragen.

De geleidelijke ontrouw aan deze verplichting kent haar beginstadium vanaf het einde van de 19e eeuw, veelal ten gevolge van de scherpe politieke tegenstellingen, later onder de groeiende onverschilligheid bij de ontvoogde massa. Voor de jaren 1950-52 vertonen de statistieken een verhouding van ongeveer 60 % regelmatige mishoorders tegenover ongeveer 40 % onregelmatige en afzijdigen.

Als sakramenteel leven komt vooral in aanmerking de Paasbiecht en -kommunie. Hierop waren geen uitzonderingen in de 17e en 18e eeuw. In de dekanale bezoeken van 1592 wordt een man, die zijn Pasen niet hield, gezien hij in ruzie leefde met zijn broeder, speciaal genoemd, ofwel iemand die zijn Paasplicht in een andere parochie (tegen het kerkelijk voorschrift in) volbracht. Verder naderden de vroomsten tot de Sacramenten op de Hoogdagen.

De Franse Revolutie blijkt meer weerslag gehad te hebben op de godsdienstpraktijk dan wel het protestantisme. Zo waren er in 1818 1800 Paashouders en 14 die dit verzuimden. Die niet elk jaar met Pasen werden bereikt, namen hun verplichtingen opnieuw op ter gelegenheid van een H. Missie. Zo in 1851, 1858, 1870, 1875. Steeds luidt het verslag in het Liber Memorialis : « allen gingen te biecht en te kommunie ». De politieke strijd blijft niet vreemd aan het feit dat men vanaf 1879 een andere maatstaf moest gebruiken : « zeer veel volk » (1879), « allerbeste uitslag » (1890), « goed gelukt » (1919, 1927, 1935, 1951).

Naast de Paaskommunie kwam geleidelijk in gebruik het meer,

(3) Einde 16e, begin 17e eeuw, wanneer er slechts één Zondagmis was, waren velen hierdoor verhinderd de H. Mis bij te wonen.

later, door de dekreten van Paus Pius X, het veelvuldig kommuniceren. Het aantal uitgereikte HH. Kommunieën dat in 1886 26.500 (of 7 per inw.) bedroeg, vermeerderde tot 29.200 in 1893, 1897, tot 35.200 in 1899, om geleidelijk te klimmen tot 42.000 in 1911, tot 46.200 in 1913; na de Wereldoorlog 1914-18 groeide dit aantal tot 63.000, waarna opnieuw een vermindering valt waar te nemen tot 1934, waarin 64.000 Kommunieën werden uitgedeeld voor een bevolking van o. 5000 inwoners (of 13 per inw.); dit aantal bleef ongeveer stationnair tot bij de Tweede Wereldoorlog, wanneer dit aangroeide tot 68.000 in 1941, tot 71.000 in 1942, ja tot 93.000 in 1944 (of 17 per inw.), gevolgd van een gevoelige vermindering tot 77.000 in 1945, 64.000 in 1946, 80.000 in 1947, ... 65.000 in 1954 (of 11 per inw.). Men merkt in deze getallen onmiddellijk dat andere faktoren, als zijn vermindering van geloofsleven en geloofspraktijk, een remmende invloed hebben uitgeoefend op de weldadige invloed van de dekreten van de H. Paus Pius X.

Wat het zedelijk leven betreft, waarover nog breedvoeriger zal worden uitgewijd in het hoofdstuk over de demografie, merkt men ook hier de lijn, die wordt aangetroffen in de meeste streken van het Vlaamse land. Het geboortecoëfficient bereikte vóór de Franse Revolutie 35 tot 37 $^0/_{00}$; in de 19e eeuw was dit coëfficient aan schommelingen onderhevig, maar het jaarlijks geboortecijfer blijft meestal boven 30 $^0/_{00}$ en gaat tot 35 $^0/_{00}$. Een inzinking vertoont zich na de Eerste Wereldoorlog, waarin onder invloed van de geboortebeperking, het geboortecijfer over de jaren 1925/27 daalde tot 24,3 $^0/_{00}$, om verder in dalende lijn het coëfficient 20,1 $^0/_{00}$ te bereiken over de jaren 1950/52.

Naast de geboortebeperking, wijzen nog een paar andere zaken op het toenemend verval van het zedelijk leven, meestal vanaf de periode na de Eerste Wereldoorlog. Opvallend is, dat het aantal verplichte huwelijken proportioneel niet heeft toegenomen, al zal ieder onbevooroordeeld kenner van onze tijd, toegeven dat bij de huwelijksvoorbereiding meer vrijheid gelaten wordt dan in de vorige eeuw, gekenmerkt door « het vensteren » van verliefden en verloofden, wat soms wel een gedwongen huwelijk tot gevolg had. Ook de buiten echtelijke kinderen waren voorheen talrijker dan in onze moderne tijd, wat weeral niet betekent dat gehuwden zich nu meer dan vroeger houden binnen de perken van de huwelijkstrouw. In 1947 werd hier de eerste echtscheiding uitgesproken (4) en het eerste louter burgerlijk huwelijk afgesloten. Beide vonden sindsdien enkele navolgers, wat niet uitsluit dat de onregelmatige gezinnen talrijker zijn.

In 1803 verheugde de pastoor er zich over dat onder zijn « godvruchtige en lauwe gelovingen » de plaag van het vloeken of dronkenschap niet bestond, wat elders wel het geval schijnt te zijn geweest (5). Zoals het veelal het geval is, bracht de beproeving, nl. de

(4) Twee in 1947, 2 in 1949, 1 in 1950, 2 in 1951.

(5) Volgens het verslag van de deken bestond die plaag wel te Bambrugge, Borsbeke, Erembodegem, Erondegem, Erpe, Meldert, Schoonaarde, Oordegem, Ressegem, S.-Lievens-Houtem, Vlierzele en Wichelen.

dissenterie, die in 1810 veel slachtoffers maakte, een levendigere godsdienstzin bij het volk te weeg. Maar dit bleef niet duren. Er werd gehamerd tegen « de dansplaag », die, naar het oordeel van de pastoor, in 1818 was verminderd. Het zou evenwel nog vele jaren duren vooraleer die kwaal was uitgeroeid, evenals het herbergbezoek door de vrouwen. Dit laatste misbruik werd als afnemend aangegeven in 1877, vooral gezien de kongreganisten met uitsluiting uit de O.L. Vrouwkongregatie werden bedreigd.

2. **Broederschappen en godsdienstige verenigingen.**

Het godsdienstig leven van een parochie vindt men ook in zekere zin weerspiegeld in de broederschappen of godsdienstige verenigingen, die wel een tijdspiegel zijn voor een bepaalde streek, maar tevens het parochiaal millieu hebben beïnvloed. Hierin speelt de houding van de parochiale geestelijkheid voorzeker een belangrijke rol.

Begin van de 17e eeuw verspreidde zich over de verschillende parochies van het aartsbisdom Mechelen **de Broederschap van de H. Rozenkrans,** die te Haaltert werd ingericht onder pastoor Joos Schepens, in 1629 (6). Deze confrerie telde in 1630 170 leden (op 470 paashouders) en groeide de volgende jaren zeer aan. Wanneer pastoor Van Noeteren in 1694 een nieuw register aanlegde, stelde hij vast dat er slechts weinig belangstelling voor bestond (7). De broederschap werd nogmaals hersticht in 1774, met als vrije bijkomende verplichting voor de broeders in de processie een flambeeuw te dragen (8). Deze broederschap bleef haar weldoende invloed uitoefenen gedurende gans de 19e eeuw, en zou slechts vanaf de Eerste Wereldoorlog, ten gevolge van de moderne tijd en de uithuizigheid, het vroom gebruik zien afnemen dagelijks in de huiskring het rozenhoedje te bidden.

In 1791 werd in alle parochies van het aartsbisdom **de Confrerie van het H. Sacrament of van de Gedurige Aanbidding** ingesteld. Onder pastoor J. van den Eynde werd zij in 1817 heringericht en bleef bestaan tot voor enkele jaren.

Vóór 1870 werden opgericht : **de Broederschap van het Goddelijk Hart van Jezus (Juli 1868)** (9), **de Broederschap van O.L. Vrouw, het Werk van de Voortplanting des Geloofs** tot steun aan het Missiewerk, **het Werk van S. Franciskus-Salesius,** dat sinsdien werd teruggebracht tot een jaarlijkse omhaling voor de goede werken van het bisdom. Op caritatief plan beweegt hier sinds omstreeks 1840 **de Vereniging van de H. Vincentius à Paulo.**

In 1874 werd een **Kongregatie** opgericht voor jonge meisjes,

---

(6) Deze broederschap werd opgericht te Aalst, Herdersem en Lede vóór 1631, te Hofstade in 1636.

(7) Pastoor van Noeteren meende ten onrechte dat deze broederschap alhier door de bisschop niet was goedgekeurd; zij was wel goedgekeurd, maar de brieven, samen met andere registers van de kerk, waren verbrand in de pastorij in 1687.

(8) In 1786 telde deze laatste kategorie 88 leden.

(9) Na verflauwing van de devotie, werd deze broederschap in 1903 heringericht.

onder de titel van O.L. Vrouw Onbevlekt en de H. Agnes, met ongeveer 300 meisjes, waaraan de pastoor tweemaal per maand een onderrichting gaf. De kleine kongregatie of van de H. Agnes vond een opvolgster in de Eucharistische Kruistocht.

In 1898 volgde de stichting van de **Confrerie van de Wekelijkse Kruisweg,** waarbij « bijna al de familieën aansloten », maar die sinds vele jaren tot verval kwam.

De Bond van het H. Hart voor mannen werd gesticht in oktober 1924 en tot nieuwe bloei gebracht in 1946, met ongeveer 400 leden.

Een gebedsbond — **het Apostolaat des Gebeds** —, tot het dagelijks bidden, van een opdracht, groepeerde in 1935 1912 leden.

Op het einde van de 19e eeuw ontstonden de bonden van **Onderlinge Bijstand,** vooral om hulp te bieden bij ziekte en nood. Te Haaltert kwam dit sociaal-caritatief werk tot stand op de 1e Zondag van September 1893, met 90 werkende leden en 81 ereleden. Deze organisatie zal later uitgroeien tot de **Kristen Mutualiteit,** die nu meer dan 1000 leden telt.

Daarnaast werd, na de Eerste Wereldoorlog, het **Algemeen Kristen Vakverbond** (A.C.V.) gesticht, met 600 leden, en na de Tweede Wereldoorlog de **Kristen Arbeidersvrouwengilde** (K.A.V.), met 350 leden en de **Kristen Werklieden Bond** (K.W.B.), met 60 leden.

Tussen beide Wereldoorlogen kwamen tal van jeugdorganisaties tot stand. Omstreeks 1925 werd de **Vrouwelijke Katholieke Burgersjeugd** opgericht, die een grote bloei kende, maar nu nog slechts voortleeft in de Missienaaikring. In 1930 werd de **K.A.J.** (= Katholieke Arbeidersjeugd) gesticht, die nu meer dan honderd leden telt, evenals de **V.K.A.J.** (vrouwelijke tak), met een 70 tal leden; voor enkele jaren werd een afdeling tot stand gebracht van **B.J.B.** (= jonge boeren), waarvan de 34 leden een mooie ruitersgroep vormen.

Uit het ontstaan en verdwijnen van allerlei instellingen blijkt eens te meer het aanpassingsvermogen van de Kerk aan de verschillende noodwendigheden, en tevens hoe elke menselijke instelling, na een zekere tijd, aan dynamisme inboet, ... kwijnt en vergaat.

3. Kerkelijke plechtigheden.

a. *De processies.*

Midden de 17e eeuw kwamen volgende processies voor : de grote processie met het Allerheiligste, doorheen de voornaamste straten van de parochie, op H. Sakramentsdag (10) en op de Oktaafdag van dit feest; op de grote feestdagen van O.L. Vrouw werd processie gehouden omheen het kerkhof; op de dag van de kerkwijding een processie zonder het Allerheiligste, met kruisen, vanen, relieken en beel-

(10) De kerkrekeningen vermelden hiertoe speciale uitgaven voor de versiering : « over het haelen van groensel » (K.Rek. 1660); aan de koster voor levering van strooisel in de kerk, met de levering « van de meyen ofte blompotten » op de Kerkwijding en H. Sacramentsdag 14 stuivers (K.Rek. 1766).

den; op S. Marcus en de Kruisdagen processie « met kruis en vanen, maar zonder toneelopvoeringen ».

In 1774 waren de gebruiken als volgt : iedere eerste zondag na het lof processie met het H. Sakrament des Altaars, evenals op de feestdagen van O.L. Vrouw, omwille van de Broederschap van de H. Rozenkrans; evenzo op H. Sakramentsdag, op het patroonfeest van de kerk, op de dag van de kerkwijding, enz. zoals het ook elders de gewoonte was.

Ten huidigen dage heeft men nog twee grote processies met het Allerheiligste, nl. op de zondag na Drievuldigheidszondag en op het feest van O.L. Vrouw-Hemelvaart (15 aug.), een kleinere op de oktaafdag van H. Sakramentsfeest; omheen de kerk iedere eerste zondag van de maand; verder de S. Marcus en Kruisdagen processies. Sinds een paar jaar werd op de derde zondag van mei de Zomerbegankenis ingericht ter ere van de H. Aldegundis.

b. *Gebruiken bij kerkelijke feesten.*

Naast de stationes of predikaties bij sommige gelegenheden, waarover reeds hoger werd gehandeld, waren sommige speciale gebruiken in voege. Zo het bedelen van peperkoek en wijn aan de communicerenden op Pasen en andere feestdagen. In het doopregister van 1605 en v.j., leest men op de eerste bladzijde : « dis nomber van de wijnen die ghebruyckt worden ten behoeven van de communicantes opde hoochtijden binnen deser prochie van Haeltert : Alderheylighen II potten, Kersmisse IIII potten, Paesschen VI potten, Sincxsen I pot ». Aan de koster Lieven Arreys werden in 1621 4 pond betaald voor 20 peperkoeken aan 2 schillingen het stuk; in 1660 « over leveringhe van pepercoucken ghedistribueert aende communicantes te Paesschen », « over eenen pot wijn te Paesschen ende ghedistribueert aen de communicanten » (K. Rek.). Dit gebruik werd later afgeschaft.

4 Devoties.

a. *Binnen het kerkgebouw.*

De oudste getuigen van speciale vereringen zijn de altaren en de kapelanieën. De kerk zelf, evenals het hoogaltaar, is toegewijd aan S. Gorik (11). Verder waren vóór 1500 een altaar toegewijd aan de H. Geest, evenals een kapelanie, — aan S. Pieter, — aan het H. Kruis met kapelanie, — aan O.L. Vrouw en kapelanie, — aan S. Pieter, — aan de H. Laurentius met kapelanie en ten slotte — aan S. Antonius. Daarbij had men nog de kapelanie van de H. Drievuldigheid, van S. Niklaas en van Allerzielen.

Na de verwoesting van de kerk door de geuzen, werden slechts drie altaren hersteld, nl. dit van S. Gorik, patroon, dit van O.L. Vrouw

(11) Een oude herinnering aan deze patroonheilige, was de S. Gorikspuit, gedurende de 19e eeuw gedempt (hoek Geraardsbergse steenweg en Engelbertsdreef).

en van S. Pieter. Het altaar van deze laatste werd in 1686 toegewezen aan de H. Laurentius, die er tot nog toe de titularis van blijft.

In het begin van de 17e eeuw kende de verering van de H. Moeder Anna een grote verspreiding (12); omstreeks 1620 werd haar in de parochiekerk een altaar gewijd en in de loop van de 18e eeuw werden haar verscheidene stichtingen gedaan (13).

Uit reaktie tegen de dwaalleer van het protestantisme, groeide de eredienst tot het Allerheiligste Sakrament des Altaars. Dit kwam niet enkel tot uiting in de processies, maar later ook door de stichting van een donderdagslof en -H. Mis (14).

Ter ere van O.L. Vrouw ontstond naast de verplichting voortvloeiend uit de kapelanie, nl. de Zaterdagmis en de vroegmis 's zondags, de stichting van een zaterdagslof (15).

De voornaamste en meest volkse devotie was en bleef deze ter ere van de **H. Laurentius.** Deze heilige werd aangeroepen tegen « brand », zowel ziekte aan het vlas als huiduitslag bij de mensen. De verering van deze heilige te Haaltert is zeer oud, gezien hem reeds een altaar was gewijd vóór 1500. Geraakt hij, vanaf het einde van de 16e eeuw tijdelijk zonder altaar, maar niet zonder verering (16), in 1686 veroverde hij de plaats die tot dan toe was voorbehouden geweest aan de H. Petrus (17). In 1688 bestelde de pastoor, te Gent, naar alle waarschijnlijkheid bij Jan van Cleef, beste leerling van

---

(12) Begin van de 17e eeuw werd deze verering tot de H. Anna zeer verspreid in onze gewesten. Haar ter ere werd een altaar opgericht in de S. Maartenskerk te Aalst, te Herdersem, te Erembodegem (1636), te Aaigem, te Meldert en te Lede.

(13) El. Braem bezet gedurende 25 jaar 2 Missen op het feest van de H. Anna (1-4-1766); Pieter van Houck en Joanna Geerts bezetten gedurende 12 jaar een gezongen Mis op het feest van deze heilige (28-9-1788); Gillis Vijverman bezet ten eeuwigen dage op de eerste dinsdag van iedere maand een gezongen Mis t.e. van de H. Anna (o. 1790).

(14) Anna Willems fa Andries, We Jan-Bapt. de Bruycker, fundeert voor 6 maanden op het jaar het donderdagslof (13 Juli 1736); dit in navolging van de erfgenamen van Andries van de Vijver (testament van 1723), die vanaf 1747 een lof fundeerde voor ½ jaar in de zomer, ten laste van de Armendis. — Vóór 1774 was de wekelijkse Mis ter ere van het Allerheiligste reeds zeker voor een half jaar gefundeerd op iedere donderdag. In 1789 reeds uitgebreid over het hele jaar, « waarbij veel volk aanwezig is », schrijft de pastoor. — Verder werd het H. Sacrament uitgesteld onder de Hoogmis, op de Feesten van Kristus en van O.L. Vrouw en onder het Lof. « Men geeft tweemaal de zegen, bij het begin en bij het einde ».

(15) Petronella van Geit, We Pieter van den Borre, schenkt een legaat van 350 gulden tot het Lof de zaterdag gedurende de zomer (15-1-1743); Martinus Claus sticht « een half jaer Lof de zaterdag in de winter » (1768).

(16) Hiervan getuigen de kerkrekeningen van 1660 : « over het haelen van groensel op S. Laureys of Kermisdag », van 1664 : « bet. op S. Laureys daech aen costen van trommelslaghers ende tambour » (aanmerking : « wijgert de prochie »).

(17) « tot den autaer van Ste Laureys 30 gulden 12 st.; over coop van een linde tot het maeken van Ste Laureys autaer 4 guld.; bet. an Judocus van den Brule (herbergier) over thierynghe van den schilder over het marbeleren van St Laureyns authaer 12 pond; over 't maeken van den candelaer van Ste Laureys 2 gulden » (K.Rek. 1686).

Kaspar de Crayer, een schilderij, voorstellend de Martelie van de H. Laurentius en betaalde hiervoor 60 gulden (18).

De devotie tot deze heilige was zeer groot, vooral in de dagen van de begankenis, op de derde zondag van mei en eveneens op 10 augustus, feestdag van S. Laurentius. De bedevaarders kwamen hierheen van einde en ver, zodat de kerkfabriek in de mogelijkheid was het altaar en de kapel van deze noodheilige op te smukken en dit ook maar steeds deed (19). De gevolgen van de Franse Omwenteling zouden zonder invloed blijven op de populariteit van deze heilige, want « duizende en duizende vreemdelingen » bleven hierheen komen naar de « **Vlasmis** », gevierd op de derde zondag van mei (20).

Paus Leo XII verleende bij bulle van 13 april 1828, een volle aflaat op het feest van S. Laurentius en op elke dag van het oktaaf, op voorwaarde van een bezoek aan de parochiekerk, Biecht, H. Kommunie, en een gebed voor de geloofsverspreiding. Deze aflaat was toepasselijk op de zielen van het vagevuur.

De litanie van S. Laurentius was een kopij van deze « der Knegtjensstede schoole binnen Brugge » en draagt een « Imprimi potest » van 20 augustus 1835 (21).

Na de Eerste Wereldoorlog, met het verdwijnen van de vlasculture ter plaatse en in de streek, bleven de bedevaarders steeds meer weg van de « Vlasmis » en bleef alleen nog over de uit deze begankenis gegroeide kermis, die ook met de Tweede Wereldoorlog uitstierf.

Sinds 1954 kwam in de plaats, de Zomerbegankenis t.e. van de H. Aldegundis. E.H. pastoor Buckens zorgde voor een mooie uitbeel-

---

(18) Cfr. **Het Land van Aalst,** IIIe jg., 1951, blz. 53.

(19) « aen Arnaut Coppens beldtsnijder tot Ghendt over tmaeken vande tafel ende belt ende troon van Ste Laureyns, 84 guld.; an Niclays van Sinay (koster) de somme van 6 guldens over twee reden, eens met waghen en twee peerden en eens met eene kerre ende een peerdt tot Ghendt om te haelen het beeldt van Ste Laureyns metten throon (ende den biechtstoel) ten jaere 1688; van witten van de cappelle van Ste Laureys 8 guld. 8 st.; aen 'tschulderen vande Ste Laureys gestoelte 3 guld. 3 ½ st. » (K.Rek. 1689). — « aende stoffeerders van Ste Laurys autaer thien pont gr. met noch drij pathecons voor het gaut, comt samen 67 guld. 4 st. » (K.Rek. 1696). — « tvergulden van de reliquie van S. Laurentii ende voor 't marberen van d'autaer S. Laurentii 72 flor. » (K.Rek. 1715). — « voor 't gestoelte van St. Laureys 65 guld. 16 st. » (K.Rek. 1723). — « blafoneren van S. Laureyskoor 68 guld. » (K.Rek. 1751). — « aen Orion over het vernissen, marbereren ende vergulden van S. Laureys 55 flor. » (K.Rek. 1771). — « aen Mr Jos Sacré, boekdrukker in Aelst, over het drukken van 300 plakbrieven van S. Laurentius 5 guld. 69 cent » (K.Rek. 1825). — Remi Goethals van Gent herstelde de relikwiekast van de H. Laurentius (1897).

(20) In de kerk waren zeven schalen (4 koperen en 3 houten), die allen gebruikt werden op de Vlasmis t.e. van S. Laurentius : 1 voor het koor, 1 voor O.L. Vrouwpand en het dokzaal, 1 voor de middenpand vanaan de klokzelen tot de lijkdeur + het portaal, 1 in S. Laurentiuspand, 1 op het kerkhof naar de zuidkant, 1 op het kerkhof naar de noordkant en 1 op de straat, rondom het kerkhof (J.B. Schouppe, 18 Mei 1837).

(21) Deze Litanie werd gedrukt op 4000 exemplaren, naar het Brugs model, dat geen datum draagt, maar een « vidi » van « L.A. Cayton, can. lib. cens. »

dingsprocessie van het leven van deze heilige, aangeroepen tegen allerlei kankerkwalen.

b. *Buiten de kerk. De kapellekens.*

De oudste devotie is deze tot **O.L. Vrouw van Haaltert** (22) of **ter Heiden.** Deze laatste titel stamt uit een wijknaam, waar zich de grootste hoeve van het dorp bevond (23). De kleine kapel — « het cappelleken van Onse Lieve Vrouwe ghenaempt ter Heyden » (Schpb. 1696) — was het bedevaartsoord voor de inwoners van het dorp (24). Bij het einde van de 17e eeuw was de kapel « door den ouderdom... ende bij faute van opmaekinghe » bouwvallig geworden. Gezien de grote verering — « alwaer daeghelycx groote devotie geschiet » — werd door « eerw. heere pastoor, balliu, meyer, burghemeester ende schepenen, mitsgaders andere principaele gegoeden van Haeltert gheresolveert tot onderhaut vande voorn. devotie, mitsgaders tot meerdere eere ende glorie Godts ende van O.L. Vrouwe », de kapel herop te bouwen, en tevens te vergroten. Daartoe verkreeg pastoor Jan van Noeteren de toelating van de aartsbisschop op 9 augustus 1696 en de deken van het

Kapel van O.L. Vrouw ter Heiden (1703).

(22) Pieter Ruyssinck bezet 2 oude dagw. land aan de Armendis te Haaltert, met de jaarlijkse verplichting van een jaargetijde voor hem en zijn vrouw, dit ten eeuwigen dage; eveneens bezet hij « **een pont groot aen onse lieve Vrouwe van Haltert** » (testament opgemaakt voor past. Jac. van Thurenhout in 1677). — Testament verschenen voor past. J. van Noeteren van Jan Meganck, die o.m. volgende schenking doet: « **item joint aen Onse Lieve Vrauwe van Haeltert** vier ponden groot ende oock gelijcke somme aen den gemeynen huysarmen van Haeltert... eens aen sijn aflijden te betaelen » (22 April 1700).

(23) Deze wijknaam maakte begin van de 19e eeuw plaats voor de naam Eiland.

(24) Men dient dit vooral te zien in het licht van de toenmalige toestanden, vooral de verplaatsingsmogelijkheden, zodat het volk zijn troost en bijstand ging zoeken in een bedevaartplaats in de nabijheid van het dorp.

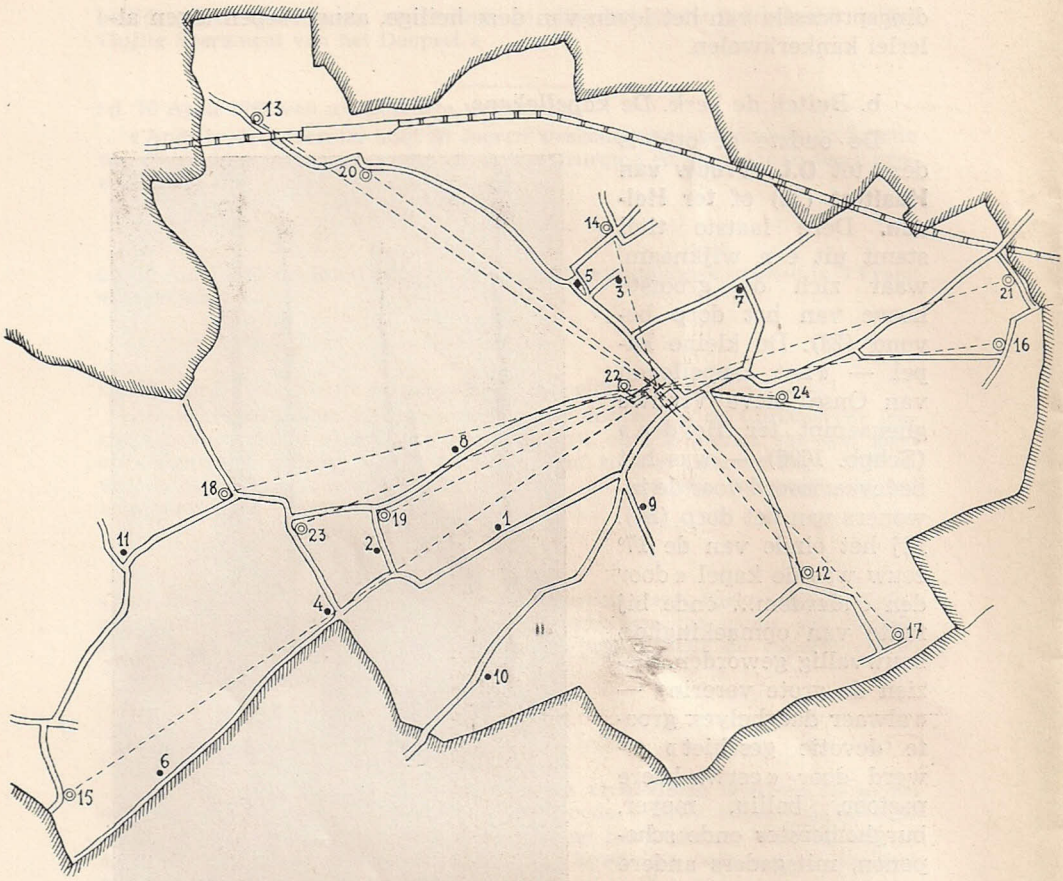

NET VAN KAPELLEKENS GESPANNEN OVER HET DORP.

(1) t.e. van het H. Hart van Jezus; (2) t.e. van het H. Kruis; (3) (4) t. e. van de H. Anna; (5) t.e. van de H. Jozef; (6) (7) t.e. van de H. Gaugericus; (8) t.e. van de H. Antonius, eremijt; (9) t.e. van de H. Antonius van Padua; (10) t.e. van de H. Coleta; (11) t.e. van de H. Rochus; (12) t.e. van O.L. Vrouw ter Heiden of van Bijstand; (13) (14) (15) (16) (17) t. e. van O.L. Vrouw; (18) kapel aan de lindekens, t.e. van O.L. Vrouw van Bijstand; (19) (20) t.e. van O.L. Vrouw van Zeven Weeën; (21) (22) (23) t.e. van O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen of van Lourdes; (24) t.e. van O.L. Vrouw van Vrede.

distrikt wijdde de kapel « ad titulum ter Heyden » (25). Vanaf 28 juni 1704 mocht in de kapel jaarlijks, op het feest van O.L. Vrouw Bezoeking, de H. Mis worden opgedragen.

In de volksmond is de kapel meer gekend onder de titel van O.L. Vrouw van Bijstand (26). Onder het Frans Revolutionnair Bewind

---

(25) De kapel werd dus gewijd onder de aanroepingstitel van « O.L. Vrouw ter Heyden ». — « voor kalk tot Leupegem 81 flor., aen metsers en wapenknechten 39 flor. 5 ½ st. » (K.Rek. 1702); « marberen van den autaer in de capelle » (K.Rek. 1715).

(26) Cath. Sterck bezet een jaarlijkse gezongen Mis in de kapel van O.L. Vrouw van Bijstand op de Vrijdag vóór Palmenzondag (1715).

werd de kapel verkocht (27) en gedurende zekere tijd diende ze tot herberg. Later werd de kapel eigendom van de gemeente, welks bestuur er in 1869 het kerkhof omheen inrichtte.

Op 24 augustus 1877 verleende de bisschop van Gent, voor een termijn van 7 jaar, een aflaat van 40 dagen, bij het verrichten van voorgeschreven gebeden (nl. 7 maal het Weesgegroet tot het welzijn van het bisdom), in de kapel van O.L. Vrouw van Bijstand.

Grondige herstellingswerken werden uitgevoerd in 1903 en 1932, wanneer de kapel van binnen met faience werd bekleed.

In 1948 werd de « grote kapel » met omgeving door de Koninklijke Commissie van Monumenten geklasseerd, en midden grote belangstelling in 1953 het 250-jarig jubileum gevierd.

Maar deze kapel was niet het oudste bedeoord ter ere van O.L. Vrouw alhier. Te Brantegem stond een andere grote kapel (28), toegewijd aan O.L. Vrouw, waarin iedere zaterdag de H. Mis werd opgedragen. Deze, vernoemd in archiefstukken uit het begin van de 15e eeuw, was vóór de 18e eeuw reeds afgebroken. Eveneens op de wijk Ede bestaat sinds vele eeuwen (vermeld in de Schepenboeken van 1493) een Mariakapel, die op het einde van voorgaande eeuw werd herbouwd (29). Nog een paar kapellekens toegewijd aan O.L. Vrouw dagtekenen van vóór de Franse Revolutie, nl. dit langs de Doornstraat (herbouwd o. 1870) en dit op de wijk Ekent, in de volksmond « de kapel aan de lindekens », toegewijd aan O.L. Vrouw van Bijstand. Gedurende de 19e en 20e eeuw vermenigvuldigden zich op de parochie de kapellekens t.e. van de Moeder Gods : op de

Kapel t.e. van O.L. Vrouw van Bijstand (Lindekens).

(27) « aengaende de andere plaetsen erkent onder kerke is er maer eene cappelle, die verkogt is tendet de maent floreal VIIe jaer... » (meier Ruyssinck, op 18 Germinal j. X).

(28) Bij Van Gestel en Sanderus staat deze kapel aangegeven als « de capelle te Landegem », wanneer de kapel te Brantegem reeds was verdwenen.

(29) Kapel gebouwd op de hoek van de Kloetensstraat, Kasteelweg en Jerusalemstraat (Kad. A, nr 120).

wijk Boekent langs de Brantegemstraat, op het Zwarthaar (1914) en te Mussenzele (1945); onder de aanroeping van Zeven Weeën : ten Ede (o. 1870) en langs de Moscoustraat (1865); onder de aanroeping van O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen of van Lourdes : op het Zwarthaar (1875), langs de Achterstraat (1886) en langs de Ekentpontweg (1924); en ten slotte t.e. van O.L. Vrouw van Vrede (1943).

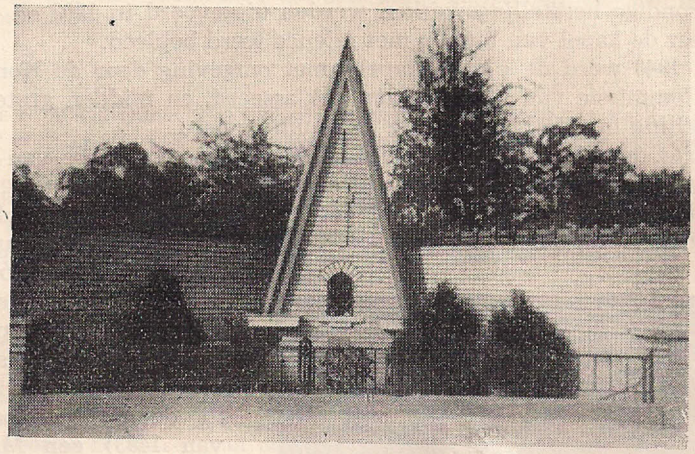

Kapel t.e. van O.L. Vrouw van Vrede (1943).

Maar de verering van de parochianen beperkte zich niet slechts tot O.L. Vrouw. Een oude kapel was toegewijd aan de H. Moeder Anna, gebouwd in 1623 (herb. in 1921), langs de Sneppensweg, een andere langs de S. Annaweg (afgebroken) en een derde in de loop van de 19e eeuw gebouwd ten Ekent. De kapel ter ere van de H. Antonius, eremijt, op het Mesprot, wordt reeds vermeld in 1638 en werd herbouwd in 1878. De H. Antonius van Padua vond zijn vereerder in 1875, die hem een kapel oprichtte langs de Kleine Droeskouterweg. Twee kapellekens werden toegewijd aan de patroonheilige van de parochie, de H. Gaugericus, één langs de Boekentstraat (herbouwd midden de 19e eeuw), één andere langs de Brulkouterbaan herbouwd in 1908 (aangegeven op de kaart van Popp, 1843). Verder kapellen t.e. van het H. Hart, langs de Molenstraat (geb. 1927), t.e. van de H. Coleta, op den Hoek (geb. 1906), t.e. van de H. Jozef, op den Brul (geb. 1902), t.e. van de H. Rochus, op de Keiberg (geb. vóór 1800) en t.e. van het H. Kruis, langs de Bakkersstraat (geb. o. 1900).

Die talrijke bidplaatsen, zonder speciale ommegang, wijzen zeker op een rekordaantal voor een dorp met slechts een uitgestrektheid van 914 ha. En dan werd nog niet eens melding gemaakt van de kapellen, waar het H. Sakrament wordt bewaard, nl. in het S. Jozefsgesticht en S. Annarust.

5. Volksgebruiken en volksgeloof.

Vele oude *volksgewoonten* zijn het slachtoffer geworden van onze moderne tijd en gingen verloren, zodat nog slechts weinig uit

het verleden voortleeft; met het *volksgeloof* werd evengoed afgerekend, al bleven sommige gewoonten, niet immer vrij van bijgelovige praktijken, vooral bij de boerenbevolking nog voortbestaan.

Een toponiem herinnert aan een verdwenen volksspel, nl. de **Krekelendries,** evenals **Doelen** wijst op het boogschieten in de 15e tot de 17e eeuw; handschriften bewaren de herinnering aan een volksvermaak dat nog steeds in ere blijft, al heeft het ook reeds ingeboet aan populariteit, nl. het **handbalspel** of kaatsspel. Verschillende kerkrekeningen wijzen op een godsdienstig gebruik hiermee verbonden, waarbij een zilveren bal aan O.L. Vrouw werd geofferd (30).

Kaart- en **bolspel** vallen nog steeds in de smaak van personen van gezette leeftijd; het bollen om kaas en saucissen komt evenwel minder voor.

De **voetbalsport** kwam na de Eerste Wereldoorlog in ere. Als op ieder dorp dat zich respecteert waren er twee ploegen : « Hoger Op » en « Sinco ». Beiden kregen omstreeks 1950 een opvolger in « Racing Haaltert ».

Toneel en **muziek** lopen op een dorp meestal op de grens van volksvermaak en kultuur. Daarom is het te verkiezen beiden hier onder te brengen.

De fanfare « De jonge kunstminnaars » is de herinrichting van de harmonie « De Vrede », gesticht in juli 1845. De nog steeds talrijke groep verwierf in de loop van zijn bestaan tal van onderscheidingen, zowel op muzikaal gebied, als wanneer het er op aankwam het instrument duchtig te laten meespreken in de katolieke Septemberbetoging te Brussel in 1884.

Reeds onder het Oude Regime werd door de Haaltertse jeugd toneelspel op de planken gebracht, en dit niet slechts binnen het dorp, maar ook daar buiten. Uit een nota bewaard in het kerkarchief, vernemen wij dat deze jongens optraden te Ressegem (31). Dit is het enig bescheid dat tot ons kwam, omtrent de toneelaktiviteit op het dorp, vóór de Franse Revolutie.

Een mannentoneelbond « Kunst en Vermaak », binnen parochiaal verband, kreeg zijn vlag in 1896 en kende een groot sukses tot bij de Eerste Wereldoorlog.

In 1942 werd de gemengde toneelgroep « Toneelpret », buiten parochiaal verband, gesticht, en bracht sindsdien menig bezienswaardig stuk op de planken. Deze groep werd in de provinciale wedstrijd voor Oost-Vlaanderen in 1947, in de eerste kategorie gerangschikt.

Van meer recente datum is de verdienstelijke parochiale groep « Onder Ons ».

---

(30) « bet. aen Joos de Clerck over theeringhe tsijnen huijse gedaen bij dezen, die de silveren bolle offerden met vier paer hantschoenen aen Onse Lieve Vrauwe, 6 pond parisis » (K.Rek. 1660); « bet. aen Gillis van den Steen over theeringhe ghedaen bij de liefhebbers die den silveren bal inde kercke ghehoffeert hebben, 6 pond parisis » (K. Rek. 1661); « verteer ghegheven an de liefhebbers ghewonnen hebbende eenen silveren bal, 6 pond parisis » (K.Rek. 1665).

(31) Een jaarschrift, waarin te vergeefs tweemaal het jaartal 1782 wordt betracht, herinnert hieraan : « Wij Haeltersche jeugt sijn nu op dit tooneel getreden; siet hier in Reesegem wenschen d'aenschouwers vreugden ».

Haaltert is sinds enkele jaren ook een dorp rijk aan tal van **kabaretgezelschappen.** Het « Vreda-kabaret » (familiegezelschap Redant-Van Landuyt) « met opvoedkundige strekking » is het oudste (opgericht in 1937) en mocht over gans het Vlaamse land (gezien met de ruim 600 opvoeringen, meer dan 200 steden en dorpen werden aangedaan, om van de 33 plaatselijke vertoningen te zwijgen) sinds vele jaren een verdiende bijval genieten. « De Troubadour Gezellen » (onder leiding van Guido Carels) treden op sinds 1945. « Het klein Muziekske » (De Meyer's) kwam naar voor sinds drie jaar.

De kermissen worden nog steeds goed gevierd, zowel de grote kermis op de 4e zondag van augustus als de vele wijkkermissen, naast de « Vlasmis » op de 3e zondag van mei en de jaarmarkt op de 4e donderdag van oktober.

Was voorheen het S. Pietersvuur, op 29 juni, ook een liefhebberij van de ouderen, het gebruik bleef altans bewaard bij de jeugd, die op de vooravond van S. Pietersfeest eens mag vuurtje stoken, wat anders meestal verboden is.

Bij het inhalen van het laatste voer van de graanoogst, zaten, tot voor een 25-tal jaren, de kinderen er boven op en zongen : « Koekeloeren haan, het laatste voer is op de baan ». Hierop volgde het wafelbeslag.

Op Oudejaars- en Driekoningenavond (32) trokken en trekken de kinderen en enkele volwassenen van huis tot huis om hun « Godsdeel » te vragen, roepend : « Goensdeel ! Pakt de mùtten bij 't zeel ! ». In het verleden mochten zij aanzitten bij de koek- of wafelbak; nu ontvangen zij een geldstuk. Werd niets gegeven dan volgden typische verwijtingen aan het adres van de gierigaard : « Hoog huis, laag huis; er zit een gierige pin in huis » !

Op Paaszaterdag, wanneer de klokken na de stille rouwdagen « uit Rome terugkeren », mogen de kinderen eieren rapen; tot na de Eerste Wereldoorlog waren het natuureieren, bij voorkeur met bruine schaal; sindsdien eieren in chocolade.

Sint Maarten, en niet S. Niklaas, is hier de kindervriend, die zijn vrijgevigheid betoont op 11 november.

Ook de toediening van sommige Sakramenten riep menig volksgebruik in leven. Bij het Doopsel werd voorheen doopsuiker gewor-

---

(32) Op Driekoningenavond zingt men volgend liedje :

« Op eenen drijkoningen avond
dan sloeg de bakker zijn wijf
met enen dikken klippel
zodanig op haar lijf;
de vrouw 'n wou nie spreken,
de kluppel 'n wou nie breken,
de vrouw die sprak,
de kluppel die brak
en de bakker viel op zijn ijsgat. »

Op Nieuwjaaravond komt volgend rijmtje voor :

« Nieuwejaarke zoeten,
ons verken heeft vier voeten,
vier voeten en ene steert,
en 't is nog geen oordje weerd. »

pen, nu bedeeld aan de samengetropte kinderen; bij de plechtige kommunie trokken (en trekken) de kinderen bij vrienden en kennissen (... of bij allen waar hoop op een vriendelijk onthaal bestaat) om hun mooie klederen te tonen... en een kleine gift te ontvangen; bij het Huwelijk werd (en wordt nog, maar uitzonderlijk) de weg voor het jonge paar versperd, geluk gewenst en was de jonge man natuurlijk gehouden wat drinkgeld te jonnen; op de vooravond en ook de morgen van de huwelijksdag wordt er duchtig geschoten in de gebuurte, gebeurt dit te veel in de buurt van het meisje, dan wordt soms gezegd, dat zij nog veel slaag zal krijgen van haar man; bij een overlijden werd, tot voor een dertigtal jaren, een kruisje van stro gelegd tussen twee bakstenen en bestond de gewoonte bij de begrafenis van welstellenden, mastellen met bier te bedelen aan de geburen en brood aan de armen; uitstervend is het gebruik, bij de terugkomst van het kerkhof, dat de familieleden van de overledene de verschillende herbergen bezoeken, om hun leed te... verdrinken.

Volksgeloof en bijgeloof liggen soms dicht bij mekaar! Uit de dekanale bezoeken van 1617 vernemen wij dat de nieuwe pastoor J. Schepens te Haaltert een ketterse vrouw had ontdekt, die doorging als een « pithonissa » en door de mensen werd geraadpleegd, zowel voor ziekten van mensen als van dieren. De deken had de vorige pastoor reeds gewaarschuwd de personen te schaduwen die er heengingen. De pastoor beweerde dat de bezoekers niet talrijk waren. In het verslag van 1619 staat dat deze vrouw haar verdachte praktijk niet meer uitoefende.

In 1624 was er iets niet in de haak met Jacoba van Haaltert, die omwille van een « koeienremedie » « bona fide » heeft gezworen aan zekere meester Adriaan, soldaat, wonende nabij de Hollandse grens.

Het volksgeloof in kludden behoort tot de vorige eeuwen. Oudere mensen weten er nog over te vertellen als beleefd door een vader of een oom. Kludden, met kettingen beladen, wierp zich op de eenzame avondwandelaar en deed zich door het slachtoffer dragen, terwijl klappen werden uitgedeeld. De « Kleddestraat » (Kattestraat) herinnerde hieraan. — Ook de weerwolf liet van zich horen. De weerwolf was met een wolvenvel getooid en in zekere zin een bezetene, die zich van « de kwade » niet kon ontdoen. Op het hof Stoys was de knecht verdacht weerwolf te zijn; de baas vond « het vel » en verbrandde het in de bakoven. De knecht kwam huilend van het veld toegelopen en wou zich in het vuur werpen, wat door de boer werd verhinderd. Het vel verbrand, werd hij kalm... en was verlost.

Tortelduiven werden gehouden om de ziekte, nl. de roos uit het huis te weren. Tegen diezelfde kwaal wordt eveneens aangeraden een mol van het mannelijk geslacht in de hand te laten sterven.

Verloor een kind een tand, dan moest het zich een kruisteken maken met het tandje en daarna de tand over het hoofd werpen, om een nieuwe te krijgen. — Tandpijn kon (en kan ?) men in het kloost er verkopen.

Om wratten weg te krijgen, legt men een paar strootjes kruisgewijze over de wrat, die wordt besprengeld met wijwater; hierop

worden de strootjes in de grond gestopt en eens deze verrot, zal de wrat verdwenen zijn.

Tegen toverij en kwade hand werd een paasnagel onder de deurdorpel ingemetst.

Bij het zaaien besprenkelt de broer het zaad met wijwater, strooit er gebrande palm onder en laat er van de gewijde kaars in druppen, wijl men het S. Jansevangelie bidt.

Bij onweer besprenkelt men het huis met wijwater, wordt de gewijde Lichtmiskaars aangestoken en het S. Jansevangelie gebeden.

Gewijde palm wordt op het veld, ook in het huis, de stallingen en de schuur gestoken, evenals bij nieuwbouw.

Het te snijden brood wordt met een kruiske getekend.

(Wordt voortgezet)

IMPE. *J. de Brouwer,*

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

Een uitzinnige

In 1726 werd te St Kornelis-Horebeke een persoon aangehouden omdat hij zonder pas en vaste woonplaats was. Ondervraagd, vertelde hij dat hij heette Francis Zaverius de Mans, 38 jaar oud, geboren te Breda, waar hij « commerschappen » gedaan had, maar door tegenspoed ten onderen gebracht werd. Men had hem 6 st. daags gegeven om te leven en vrij kwartier te hebben in die stad. Hij was nu op weg voor de Katholieken naar Parijs waar hij eenmaal geweest was en eenmaal naar « Marli » en Versailles, waar hij de jonge Koning gesproken had, die hem beloofde zijn achterstallen « ende den vrede t achtervolgen ende voldoen in den welcken hij was geleyt in den vrede van Rijswijk ». Dat de « serenissime haerts hertoghinne verplicht is hem dienst te doen, over drie achterstellen die hij gepretendeerd heeft uit de 17 provinciën en uit de nalatenschap van de overleden Koning van Engeland Guilliam ». Toen hij aangehouden werd meende hij te gaan naar Doornik om weer te keren bij de Koning van Frankrijk, vermits de Aartshertogin hem geen « apaisement » en gaf. Hij betrouwde op de geestelijkheid en dat men hem in het logement van de internuntius had gezegd dat hij zich maar had te adresseren bij de pastoors en de geestelijkheid en dat de abdijen hem zouden hebben gegeven een schilling gelijk hem werd gegeven te Affligem. Dat de geestelijkheid hem nog hebben afgenomen 10, 12 duizend gulden; dat zij hem hadden beloofd te geven een « caroetse » met zes paarden, twaalf archiers en 45 « millioenen ende 41 dorpen in dewelcke hij heeft 4 forten »; dat hij zich zal adresseren tot Graaf Wrangel, de generaal die zijn troepen kommandeert en men heeft « verbonden het hof en de warande »; dat hij geen Franse taal en kent en dat de Koning van Frankrijk hem in de « Vlaemsche taele » heeft aangesproken en hem heeft beloofd zijn achterstellen te voldoen...

De ondervragers oordeelden dat ze daarmee al meer dan genoeg wisten, dat de man « niet beswaert was met eenighe grove excessen ende bevonden te sijn sijne sinnen nyet behoorelijck te gebruycken, maer teenemael uytsinningh te wesen ». Men liet hem dan ook lopen.

(Dross. van Brab., nr 174).

C.T.

paar verlofdagen gebruik om voor zijn eigen gemeente een zo volledig mogelijke lijst van « Stamfamiliën » aan te leggen. Ziehier de methode die praktisch wordt aangewend door dhr Jacquart :

1) De algemene namenindex der oude doopregisters van vóór 1797 raadplegen :

   a) de naam van de opsteller en het jaar van afwerking optekenen

   b) het eerste en het laatste jaar der inschrijvingen in het register optekenen

   c) het aantal op één bladzijde van de index vermelde dopen optekenen.

2) Slechts de familienamen vermelden die ten minste tienmaal voorkomen.

3) Wanneer eenzelfde familienaam verscheidene bladzijden beslaat (zij het dan ook met verschillende schrijfwijzen), het aantal bladzijden vermelden.

4) Benevens de meest voorkomende schrijfwijze, de varianten met hun betrekkelijke belangrijkheid optekenen. Bv. DE SAEDELEER 6 blz. waarvan : Sadeleer 1 1/2 blz.; Zadeleir 1/2 blz.; Sadeleers 1 blz.; Desaedeler 1/2 blz.; De Saedeleer 2 1/2 blz.

   Het juiste aantal geboorten hoeft niet geteld (mag echter); zulks neemt te veel tijd in beslag.

5) Zo men twijfelt nopens het onderbrengen van een bepaalde schrijfwijze bij een bepaalde groep (bv. Daens - Daems - Dams - Dammens), die naam afzonderlijk vermelden.

6) De juiste schrijfwijze eerbiedigen, voornamelijk wat de voorvoegsels (van - van de - van den - van der - 's - enz. met of zonder hoofdletter) betreft.

7) Zo men twijfel koestert nopens een naam, een vraagteken (?) achterplaatsen.

8) Indien de index is ingedeeld in bv. tienjarige perioden, voor ieder periode de meest voorkomende namen optekenen, die bv. ten minste 5-maal voorkomen.

9) Opgepast voor tabellen die niet streng-alfabetisch zijn opgevat (zoals bv. : Abeels - Van den Abeele - Van Abeel - Van Abbeele, enz.).

10) Indien de index is opgemaakt per register, dus voor onregelmatige perioden (bv. van 1612 tot 1633; van 1634 tot 1681, enz) voor iedere periode de meest voorkomende namen vermelden die ten minste 5-maal op 10 jaar, of 10-maal op 20 jaar, of 15-maal op 30 jaar, enz. ontmoet worden.

Het resultaat van het werk zal met genoegen ontvangen worden bij de redactie, die zorgt voor het doorgeven aan dhr Jacquart, ofwel door het rechtstreeks te sturen aan dhr Jacquart, te Schaarbeek (Brussel), Nr 200, Victor Hugostraat.

A.L.

* * *

Wie kan inlichtingen bezorgen nopens plaats en tijd van de familie **Dooreman, Doreman** of **Doirman ?** — Inlichtingen sturen aan de redactie of aan dhr G. Hooreman, S.-Michielslaan, 47, Brussel.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), tel. 44.61.22, postrekening 41.45.92.

Redactiesecretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe.

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 100 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr.

INHOUD VAN Nr 1

1956

L. Elaut — Voortgezet onderricht voor vroedvrouwen in de kastelenij van Aalst op het einde van de 18e eeuw 1

A. van Lul — Een Geraardsbergse Waterdokter in de XIXe eeuw *(1 illustr.)* 16

J. de Brouwer — Parochie en Parochieleven te Haaltert *(4 illustr.)* (vervolg) 20

C. Th. — Uit het vroegere volksleven : Een uitzinnige 48

Vragen :

A.L. — De Belgische « Stamfamiliën » in de XVIIe en XVIIIe eeuw II, III

De familie Dooreman III

Drukkerij « De Aankondiger », Dr. De Moorstraat 6, Aalst - Tel. 248.18.